

Volgers, likes en proteïnepoeders; alles is te koop

*Hoe verleiden omslaat in misleiden en leidt tot
oneerlijke handelspraktijken*

*In gesprek met Elise
van Zeeland*

*Bestuurs-
aansprakelijkheid voor
'robo-directors'?*

*Culpa in het verkeer:
de grenzen van het
commune voorbij*

Dedicated mensen maken het verschil.

Serena, dedicated hobbykok
en advocaat-stagiaire bij BarentsKrans

Wij zoeken advocaat-stagiaires.

Mensen die zich verdiepen, die vragen stellen en zichzelf blijven verbeteren. Die maken het verschil. Zowel op professioneel vlak als in het privéleven. Dedicated noemen wij dat. Heb jij ambitie, dan pas jij bij BarentsKrans. Wil je werken bij een van de grootste advocatenkantoren in Den Haag, met enthousiaste collega's, toonaangevende cliënten en uitdagende zaken? Ga dan naar www.werkenbijbarentskrans.nl.

werkenbijbarentskrans.nl

BarentsKrans

	Voorwoord	4
<i>Analyse</i>	Bestuursaansprakelijkheid voor ‘robo-directors’?	6
<i>In gesprek met</i>	In gesprek met Elise van Zeeland	10
<i>Opinie</i>	Culpa in het verkeer: de grenzen van het commune voorbij	15
<i>Analyse</i>	Volgers, likes en proteïnepoeders; alles is te koop	18
<i>Verdieping</i>	Onteigeningsproblematiek in de 19e eeuw door de introductie van de stoomtrein	22
<i>Questionnaire</i>	Questionnaire met prof. mr. Geerten Boogaard	28

Joris van de Riet
Hoofdredacteur

Waarde lezer,

Voor u ligt het eerste nummer van de NOVUM van het nieuwe semester – dat, helaas, net als het vorige, vrijwel geheel online zal plaatsvinden. Bij deze digitalisering van de faculteit kan de NOVUM uiteraard niet achterblijven, en wij zijn ook in tijden van pandemie online beschikbaar. Naast deze kennelijke continuïteit heeft de universiteit ook verandering gezien: na acht jaar dienst als rector magnificus is prof. mr. Carel Stolker, tevens oud-decaan van deze faculteit, met emeritaat gegaan en opgevolgd door prof. dr. ir. Hester Bijl. De juristen blijven echter wel vertegenwoordigd in het College van Bestuur: de nieuwe voorzitter, prof. mr. Annetje Ottow, studeerde rechten hier in Leiden en is sinds kort ook hoogleraar economisch publiekrecht aan onze faculteit. Daarvóór was zij onder andere betrokken bij de oprichting van de Autoriteit Consument en Markt.

Diezelfde ACM heeft begin vorig jaar een boete opgelegd aan de fitness-influencer MoBicep voor het kopen van tienduizenden valse likes op Instagram, kort daarop gevolgd door het instellen van een onderzoek naar de industrie rondom valse engagement op sociale media in het algemeen. In dit nummer gaat redacteur Bouchra Boulouize in op de juridische aspecten van frauduleuze influencers.

Ook in ‘digitale sferen’ verkeert het artikel van Hadassah Drukarch, die zich verdiept in de heikele kwestie van ‘robo-directors’, een onderwerp dat de aankomende jaren ongetwijfeld alleen maar actueler gaat worden: kan een algoritme bestuurder zijn van een vennootschap? En zo ja, kan dat algoritme dan aansprakelijk zijn voor wanbestuur ex artikel 2:9 BW?

Waar de voornoemde artikelen zich richten op technologische vooruitgang uit de laatste jaren en de nabije toekomst, gaat gastredacteur Rick Weijers in zijn bijdrage juist in op een stukje techniek uit het verleden: de stoomtrein, en in het bijzonder de problematiek die ontstond toen men bij het aanleggen van de eerste spoorwegen grond wilde onteigenen.

Femke de Wijs bespreekt een kwestie uit het strafrecht: in de afgelopen jaren zijn de Hoge Raad en de wetgever onderscheid gaan maken tussen culpa in het verkeer enerzijds en in ‘gewone’ situaties anderzijds. Dat levert een uiterst vreemde splitsing op in het strafrecht. Hoe moet daarmee worden omgegaan?

Tot slot vindt u in dit nummer een interview met Elise van Zeeland, die na haar studies bestuurskunde in Leiden en rechten in Londen beleidsmedewerker werd bij D66 en politiek assistent van fractievoorzitter Rob Jetten. Tegenwoordig is zij werkzaam als bestuursadviseur bij Shell, waar ze zich in het bijzonder inzet voor diversiteit op de werkvloer. In het interview gaat zij ook in op waarom zij vindt dat het in Nederland tijd is voor een vrouwelijke minister-president.

Ik wens u veel – digitaal – leesplezier met dit nieuwe nummer van het juridisch faculteitsblad NOVUM.●

Online Master's Week

We're ready for your future!

Find out more about our master's programmes in our Online Master's Week. Tell us where you're aiming to go and we'll help you find the programme that suits you best.

What can you expect?

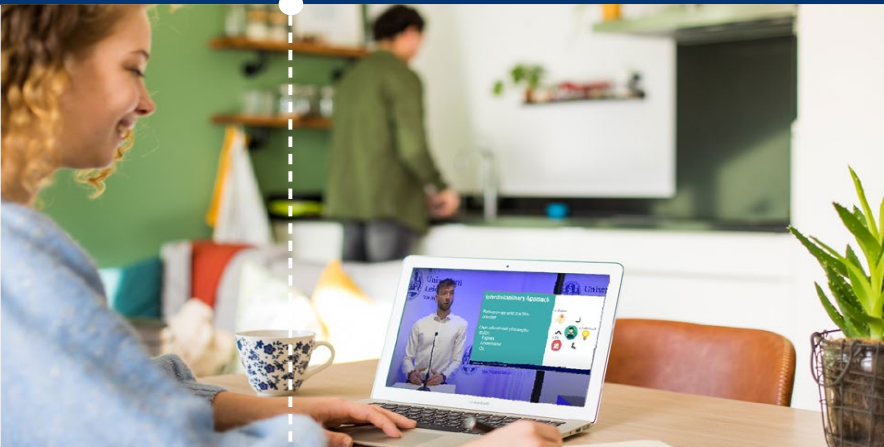

Universiteit
Leiden
The Netherlands

10 - 12 March

Register now for the
Online Master's Week
from 10 - 12 March

Programme presentations

Watch live programme presentations, talkshows and join our Q&A sessions. Or choose from a wide variety of sessions with practical information on housing, visas, applications, admissions – and student life itself! Each live presentation consists of 30 minutes of in-depth information and 10 minutes of Q&A. You can also ask questions at our Q&A sessions or at some of our talkshows. Click on the programme overview on our website for more information.

Virtual stands

Got questions before or after a presentation? Our professors and student ambassadors at the virtual stand at the online information market are ready to help. Each virtual programme stand is open one hour before and two hours after each programme presentation.

Chat with students and staff

First-hand knowledge is just a click away. Go to the chatroom and chat with students and staff from a programme of your choice straight away.

Online information market

In addition to virtual programme stands, you will also find stands on the information market that isn't directly related to our study programmes. Here you'll find Leiden University Sports Centre, the Academy of Creative and Performing Arts and many other facilities. You'll also find stands with practical information on housing, visas and admissions and applications.

Opening hours:

Wednesday till Friday 13:00 - 17:00

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Discover the world at Leiden University

Bestuurs- aansprakelijkheid voor 'robo-directors'?

Hadassah Drukarch
Redacteur

In 2014 werd bekend dat de in Hong Kong gevestigde venture-capital onderneming 'Deep Knowledge Ventures' een algoritme, genaamd Vital, had benoemd als bestuurder van de onderneming.¹ Hoewel Vital onder het vennootschapsrecht van Hong Kong niet als een volwaardig bestuurder wordt geaccepteerd², wordt zij desalniettemin erkend als 's werelds eerste 'robo-director'.³

Ondanks dat zogeheten 'smart algorithms' het functioneren van ondernemingen ten goede zouden kunnen komen, zijn de implicaties die hun opkomst heeft voor het functioneren van het Nederlandse ondernemingsrecht ongekend. De voorspelling van het World Economic Forum dat de eerste 'robo-director' mogelijk in 2025 als volwaardig autonoom bestuurslid zal dienen⁴, zal men er in toenemende mate toe zetten enkele fundamentele ondernemingsrechtelijke vraagstukken onder een andere lens te bestuderen en vanuit een andere hoek te benaderen. Een van deze vraagstukken betreft de bestuursaansprakelijkheid ex artikel 2:9 BW; geldt deze aansprakelijkheidsbepaling ook voor 'robo-directors'?⁵

Bestuursaansprakelijkheid ex artikel 2:9 BW

Artikel 2:9(1) BW bepaalt dat elke bestuurder tegenover de rechtspersoon gehouden is tot een behoorlijke vervulling van zijn taak. Tot de taak van een bestuurder behoren alle bestuurstaken die niet bij of krachtens de wet of de statuten aan een of meer andere bestuurders zijn toebedeeld. Artikel 2:9(2) BW voegt hieraan toe dat elke bestuurder de verantwoordelijkheid draagt voor de algemene gang van zaken. Hij is voor het geheel aansprakelijk terzake van onbehoorlijk bestuur, tenzij hem mede gelet op de aan anderen toebedeelde taken geen ernstig verwijt kan worden gemaakt en hij niet nalatig is geweest in het treffen van maatregelen om de gevolgen van onbehoorlijk bestuur af te wenden.

Het uitgangspunt bij de vaststelling van bestuursaansprakelijkheid ex artikel 2:9 BW vindt zijn oorsprong in de rechtsregel die de Hoge Raad heeft geformuleerd in de ‘Staleman/ Van de Ven’ zaak en deze vereist een onbehoorlijke vervulling van bestuurstaken door een of meer bestuurders, waarvoor het bestuur een ernstig verwijt kan worden gemaakt. Een bestuurder verricht zijn taken niet naar behoren indien hij onverantwoordelijk heeft gehandeld met de wetenschap dat de onderneming ten gevolge daarvan zou kunnen lijden.⁶ In haar rechtspraak verwijst de Hoge Raad in het kader hiervan naar de betreffende bestuurder als een bestuurder die zijn taken jegens de rechtspersoon niet heeft vervuld op de wijze waarop een redelijk handelend en redelijk bekwaam persoon dat zou hebben gedaan in de gegeven omstandigheden.⁷ De omstandigheden die bij de beoordeling hiervan in overweging dienen te worden genomen, omvatten onder meer de aard van de activiteiten die door de rechtspersoon worden uitgevoerd, de daaruit voortvloeiende risico's, de taakverdeling binnen het bestuur, eventuele richtlijnen die van toepassing zijn op het bestuur, de informatie waarover de bestuurder beschikte of had moeten beschikken ten tijde van de ter discussie gestelde beslissingen en/of gedragingen, evenals het inzicht en de zorg die verwacht mogen worden van een bestuurder die berekend is voor zijn taak en deze naar behoren vervult.⁸ In de ‘Berghuizer Papierfabriek’ zaak voegt de Hoge Raad hieraan toe, alle handelingen die in strijd zijn met wettelijke, statutaire of andere regels die bedoeld zijn om de rechtspersoon te beschermen. Handelingen die in strijd zijn met dergelijke regels zullen in beginsel tot aansprakelijkheid leiden, hoewel hierbij niet noodzakelijkerwijs vereist is dat de schade te voorzien was voor de betreffende bestuurder ten tijde van de uitvoering van de handelingen in kwestie.⁹

Het is in beginsel aan de rechtspersoon om te stellen en, indien nodig, te bewijzen dat er sprake is van een onbehoorlijke taakvervulling en dat de individuele bestuurder of het bestuur als geheel hiervoor een ernstig verwijt kan worden gemaakt. Elk van de bestuurders kan in het kader hiervan disculpatie verzoeken door aan te tonen dat hem geen ernstig verwijt gemaakt kan worden voor de onbehoorlijke vervulling van de bestuurstaken en hij niet nalatig is geweest in het treffen van maatregelen om de gevolgen van onbehoorlijk bestuur af te wenden, daarbij de aan de andere bestuurders toebedeelde taken en alle omstandigheden van het betreffende geval in overweging nemende. Dit brengt voor de individuele bestuurder een zware bewijslast met zich mee - een logische consequentie van het in het Nederlandse ondernemingsrecht heersende principe van collectief bestuur (artikel 2:129/239 BW); alle bestuurders, ongeacht de aan hen als individuele bestuurders toegewezen taken, moeten een zekere mate van controle uitoefenen over de handelingen van de andere bestuurders en deze, indien nodig, corrigeren.¹⁰

“Alle bestuurders moeten een zekere mate van controle uitoefenen over de handelingen van de andere bestuurders en deze, indien nodig, corrigeren.”

‘Survival of the fittest’ in het bedrijfsleven: mens versus technologie

De beantwoording van de vraag of ‘robo-directors’ aansprakelijk gesteld kunnen worden voor onbehoorlijk bestuur ex artikel 2:9 BW is in essentie een kwestie van toepassing en daarom lijkt de beantwoording hiervan op het eerste gezicht relatief simpel. De vraag die hierbij echter centraal staat is of ‘robo-directors’ daadwerkelijk beschikken over de capaciteiten en vaardigheden die nodig zijn om als bestuurder te kunnen functioneren en om de ware omvang en betekenis van hun taken te kunnen begrijpen. Indien dat zo is, vormt dat dan voldoende grond om hen aansprakelijk te stellen voor de volledige gevolgen van een onbehoorlijke vervulling van de bestuurstaken?

Zoals voorspeld, zullen menselijke bestuurders in de (nabije) toekomst in de uitvoering van hun bestuurstaken niet alleen ondersteund worden door kunstmatig intelligente systemen, maar zelfs volledig worden vervangen. Ondanks dat ‘robo-directors’ het functioneren van ondernemingen positief zouden kunnen beïnvloeden,

blijken deze kunstmatig intelligente systemen, als het neerkomt op het daadwerkelijk besturen van een onderneming, tot nog toe desalniettemin enigszins gebrekkig te zijn. Hoewel kunstmatige intelligentie beter in staat is om bepaalde voorspellingen te doen, wordt uiteindelijk nog altijd op mensen vertrouwd om een definitief oordeel te vellen.¹¹ Zij moeten de opbrengsten en kosten van verschillende beslissingen onder verschillende omstandigheden tegen elkaar afwegen en dit vereist op zijn beurt inzicht in die belangen waar de onderneming de meeste waarde aan hecht, een duidelijk begrip van welke beslissing het meest voordelig is voor de onderneming en welke (potentieel negatieve) gevolgen deze voor de onderneming zou kunnen meebrengen. Terwijl kunstmatig intelligente systemen veelal worden gekenmerkt door hun ‘zelflerende’ capaciteiten, zijn zij tot dusver – mede door een gebrek aan de nodige creativiteit en innovativiteit – niet in staat om deze taak geheel zelfstandig uit te voeren. Daar ons hedendaagse ondernemingsrecht de mens – dus ook menselijke bestuurders – centraal stelt, is het daarom dan ook zeer de vraag of ‘robo-directors’ daadwerkelijk in staat (zullen) zijn om aan de gestelde eisen te voldoen en daarmee in overeenstemming te handelen.

“Daar ons hedendaagse ondernemingsrecht menselijke bestuurders centraal stelt, is het daarom dan ook zeer de vraag of ‘robo-directors’ daadwerkelijk in staat (zullen) zijn om aan de gestelde eisen te voldoen en daarmee in overeenstemming te handelen.”

Bestuursaansprakelijkheid voor ‘robo-directors’ ex art. 2:9 BW?

Het gebruik van kunstmatige intelligentie is tegenwoordig uiterst veelzijdig en veel van de taken waarvoor zij wordt ingezet, omvatten precies die taken die veelal worden toegewezen aan bestuurders, dan wel taken die vallen onder de algemene gang van zaken van de rechtspersoon. De literatuur wijst echter uit dat haar rol in de ondersteuning bij besluitvorming, in het bijzonder onder onzekere omstandigheden, de meest uitgesproken impact weergeeft van kunstmatige intelligentie.¹² Hoewel kunstmatig intelligente systemen aan de besluitvormingsprocedure kunnen bijdragen, blijkt uit het voorgaande dat zij tot nog toe echter niet in staat zijn om

in volledige onafhankelijkheid tot een definitief besluit te komen.¹³ Het is daarom dan ook zeer twijfelachtig of ‘robo-directors’ over het vermogen beschikken om hun bestuurstaken op een behoorlijke wijze uit te voeren en of een onbehoorlijke taakvervulling hen ernstig kan worden verweten.

“‘Robo-directors’ zijn kunstmatig intelligente systemen; zij kunnen geen financiële verliezen lijden noch winsten maken, zullen minder geneigd zijn om bedrijfsinformatie in hun voordeel te misbruiken en nemen geen beslissingen op basis van persoonlijke belangen.”

Bestuursaansprakelijkheid ex artikel 2:9 BW bestaat enkel in geval van een onmiskenbare en duidelijke tekortkoming van een bestuurder bij de uitvoering van een of meer van zijn bestuurstaken. Bij de beoordeling hiervan dient te worden vastgesteld in hoeverre aan de zogeheten ‘redelijkheidstoets’ wordt voldaan - heeft de betreffende bestuurder zijn taken jegens de rechtspersoon vervuld op een wijze die strookt met de wijze waarop een redelijk bekwaam en redelijk handelend bestuurder dat onder de gegeven omstandigheden had moeten doen? Het is precies deze redelijkheidstoets die problematisch lijkt te zijn als het aankomt op de vaststelling van aansprakelijkheid voor ‘robo-directors’. ‘Robo-directors’ zijn immers niet gelijk aan menselijke bestuurders en derhalve kan de gehanteerde toetsingsmaatstaf niet identiek zijn. De moeilijkheid die gepaard gaat met de toepassing van voornoemde redelijkheidstoets in het geval van ‘robo-directors’, draait dus in essentie om het verschil in karakter tussen de betrokken bestuurders en de contrasterende prikkels op basis waarvan zij handelen. ‘Robo-directors’ zijn kunstmatig intelligente systemen; zij kunnen geen financiële verliezen lijden noch winsten maken, zullen minder geneigd zijn om bedrijfsactiva, bedrijfskansen of bedrijfsinformatie in hun voordeel te misbruiken en nemen geen beslissingen op basis van persoonlijke belangen.¹⁴ Het is om deze reden zeer de vraag of zij onverantwoordelijk kunnen handelen met de wetenschap dat de onderneming ten gevolge daarvan zou kunnen lijden en of zij er überhaupt op gericht zijn om persoonlijke aansprakelijkheid te mijden. Ten gevolge hiervan zou achteraf kunnen blijken dat aansprakelijkheidsregelingen grotendeels ineffectief zijn.

Zoals dat het geval is bij de redelijkheidstoets ex artikel 2:9(2) BW, geldt, tot slot, ook voor de uit die bepaling voortvloeiende bewijslast dat deze ineffectief is als het neerkomt op het vaststellen van bestuursaansprakelijkheid voor ‘robo- directors’. In tegenstelling tot menselijke bestuurders, zijn kunstmatig intelligente systemen niet geprogrammeerd om zichzelf te verdedigen in het geval van een aansprakelijkheidsstelling. In het kader van de aansprakelijkheidsstelling ex artikel 2:9 BW zou dit klaarblijkelijk leiden tot een situatie waarin ‘robo-directors’ - niet in staat zijnde om het tegendeel te bewijzen - altijd aansprakelijk worden gehouden, niet alleen voor de onbehoorlijke uitvoering van de specifiek aan hen opgedragen taken, maar ook voor de onbehoorlijke taakvervulling van het bestuur als geheel.

Hoe nu verder?

De opkomst van ‘robo-directors’ heeft aanleiding gegeven tot een aantal fundamentele ondernemingsrechtelijke vragen waarop momenteel nog geen antwoorden zijn, maar die in de komende decennia in toenemende mate onderwerp van debat zullen worden binnen de juridische wereld. Hoewel ‘robo-directors’ het functioneren van ondernemingen ten goede kunnen komen, kunnen zij onder het huidige kader van artikel 2:9 BW niet aansprakelijk gesteld worden voor onbehoorlijk bestuur. Om te voorkomen dat de (nadelige) gevolgen van de opkomst van ‘robo-directors’ ongereguleerd blijven, zullen binnen het ondernemingsrecht in het kader hiervan afdoende en passende voorzorgsmaatregelen dienen te worden genomen. Moet het vennootschapsrecht voorzien in de mogelijkheid om ‘robo-directors’ aansprakelijk te stellen voor onbehoorlijk bestuur? Zo ja, dienen ‘robo-directors’ dan individueel aansprakelijk gesteld te kunnen worden of dient er een vorm van gezamenlijke aansprakelijkheid in het leven geroepen te worden? Hoe wenselijk zou dit zijn vanuit het oogpunt van effectiviteit,

welke negatieve gevolgen zouden zich ten gevolge hiervan kunnen voordoen en welke compromissen zijn wij in het kader hiervan bereid te maken?

Technologische ontwikkelingen zullen het in de toekomst mogelijk maken om kunstmatig intelligente systemen zodanig te programmeren dat zij zullen handelen op een voor mensen natuurlijke wijze. Dit betekent niet alleen dat zij in staat zullen zijn om te handelen in hun eigen belang, maar ook om zich te gedragen overeenkomstig de door het ondernemingsrecht gestelde regels. Tot dan, en in afwachting daarvan, zullen de ten gevolge van de technologische ontwikkelingen ontstane tekortkomingen in het huidige ondernemingsrecht moeten worden geïdentificeerd en op passende wijze worden geadresseerd.●

1. Bates, J. (2014). ‘I’m the Chairman of the Board’, *HuffPost*.
2. F. Möslin, ‘Robots in the boardroom: artificial intelligence and corporate law’, in W. Barfield & U. Pagallo. *Research Handbook on the Law of Artificial Intelligence*, Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Publishing (2018).
3. *Idem*.
4. World Economic Forum - Global Agenda Council on the Future of Software & Society (2015).
5. In het kader van dit artikel wordt aangenomen dat ‘robo-directors’ over de rechtspersoonlijkheid beschikken die vereist is om op grond van Nederlands recht als bestuurder te kunnen worden benoemd. Hoewel de ‘EU Parliament’s Legal Affairs Committee’ in januari 2017 een rapport heeft gepubliceerd met betrekking tot zogeheten ‘electronic personalities’ - elektronische persoonlijkheid - voor kunstmatig intelligente systemen, blijft dit momenteel onderwerp van discussie binnen de EU. Zie EP Committee on Legal Affairs (25 April 2018) and EC Press Release (2018).
6. *Idem*.
7. HR 10 januari 1997, LJN ZC2243, NJ 1997/360 (Staleman/Van de Ven); HR 8 april 2005, NJ 2006/443; ECLI:NL:HR:2005:AS5010 (Laurus).
8. HR 10 januari 1997, LJN ZC2243, NJ 1997/360 (Staleman/Van de Ven), §3.3.1.
9. HR 29 november 2002, NJ 2003/455; ECLI:NL:HR:2002:AE8011 (Berghuizer Papierfabriek), §3.4.3-3.4.5; A-G Hartlief ECLI:NL:PHR:2017:15 sub 4.6 in ECLI:NL:HR:2017:486, RvdW 2017/378.
10. Kroeze & Timmerman (2017); Rb. Midden-Nederland z.p Utrecht 19 juni 2013, ECLI:NL:RBMNE:2013:CA3225, JOR 2013/237, m.nt. Verboom (Landis), §9.2.3.
11. Möslin (2018); A. Agrawal, J. Gans & A. Goldfarb (2017). ‘How AI Will Change the Way We Make Decisions’, *Harvard Business Review*.
12. Möslin (2018).
13. *Idem*.
14. *Idem*.

In gesprek met Elise van Zeeland

Elise van Zeeland is oud-alumnus van de Universiteit Leiden en tegenwoordig werkzaam als Government Relations Advisor en Strategy Advisor voor Shell Nederland en de President-Directeur Marjan van Loon. Voor haar tijd bij Shell liep ze jarenlang rond op het Binnenhof als politiek adviseur van voormalig D66-lijsttrekkers Alexander Pechtold en Rob Jetten. Vorig jaar deed zij een oproep aan topvrouwen van D66 om zich kandidaat te stellen voor het lijsttrekkerschap, het is volgens haar immers hoog tijd dat er een vrouwelijke premier komt in Nederland. NOVUM sprak haar over de vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek, het belang van rolmodellen en de lessen die ze leerde op het Binnenhof.

Vorig jaar deed u, gesteund door een grote groep vrouwelijke D66'ers, een oproep in het AD aan de topvrouwen van D66 zich kandidaat te stellen voor het lijsttrekkerschap. Waarom was deze oproep nodig?

Samen met een aantal prominente D66-vrouwen kwamen we tot de conclusie dat de Tweede Kamerverkiezingen op één punt al een uitgemaakte zaak leken. Bijna het gehele politieke landschap bestond toen namelijk nog uit mannelijke politieke leiders. Ook al hadden de SP en de Partij voor de Dieren dan wel een vrouwelijke lijsttrekker, een gevestigde middenpartij met een vrouw aan het roer was er op dat moment nog niet. Ik zag het daarom alweer gebeuren dat er bij de televisiedebatten straks alleen maar mannen in pak te zien zijn, in plaats van sterke vrouwen die een politieke voortrekkersrol vervullen.

Deze ondervertegenwoordiging is ook internationaal gezien heel opmerkelijk. Tijdens de eerste 'corona-golf' was er bijvoorbeeld veel aandacht voor vrouwelijk leiderschap; er verschenen artikelen waarin de link tussen een effectief coronabeleid en vrouwelijk leiderschap werd gelegd. Een prachtig voorbeeld hiervan is natuurlijk Nieuw-Zeeland, met Jacinda Ardern als premier.

Bij D66 was de positie van lijsttrekker nog geen uitgemaakte zaak. Onze oproep was daarom bedoeld als een uitnodiging aan de vele talentvolle vrouwen die de partij herbergt om zich verkiesbaar te stellen. Vrouwen hebben immers vaker een steuntje in de rug nodig. Onderzoek heeft uitgewezen dat als er een vacature bestaat waar tien criteria in staan, mannen al solliciteren als ze bij drie punten een overeenkomst zien. Vrouwen twijfelen daarentegen zelfs nog als ze aan zeven van de tien vereisten voldoen.

De bedoeling van onze oproep was dus vrouwelijke topkandidaten aan te moedigen zich kandidaat te stellen. Om ze het gevoel te geven dat hun stem gehoord mag worden, en vooral dat er ook behoefte aan is. Laat er geen misverstand over bestaan, het gaat niet puur om het feit dat ze vrouwelijk zijn, maar om dat het goede vrouwen zijn. Het is vrijwel uniek dat een partij zoveel vrouwen op topposities in het (inmiddels demissionair red.) kabinet heeft. Van het woord 'excuustruus' kan niet worden gesproken, ze hebben allemaal ook een enorme staat van dienst. De uiteindelijke benoeming van Sigrid Kaag als lijsttrekker is dan ook een enorme

positieve stap. Niet alleen voor D66, maar ook zeker voor het gehele Nederlandse politieke landschap.

Je stipt al even de staat van dienst van deze vrouwen aan. Had een Sigrid Kaag een dergelijke oproep überhaupt nog wel nodig?

Dat is een hele terechte vraag. We hebben deze aanmoediging geschreven zonder die topvrouwen in kwestie op voorhand te vragen hoe zij hierin stonden. Het was dan ook vooral een oproep voor gekwalificeerde vrouwen om hun hand op te steken. Wij wisten natuurlijk niet hoe die vrouwen er op dat moment instonden, uiteindelijk is het altijd iemands eigen keuze om voor het lijsttrekkerschap te gaan. Daarom hebben we het ook breder getrokken: we willen graag dat er representatie is in de politiek. Jonge vrouwen met politieke ambities hebben een rolmodel nodig. Vanuit die gedachte hebben we gezegd: topvrouwen bij D66, stel je kandidaat!

Is het aanmoedigen van dergelijke rolmodellen ook een van je voornaamste drijfveren op het onderwerp van vrouwenemancipatie?

Ik denk dat je dat wel zo kan stellen, dat zie je ook bij de twee netwerken waar ik in het bestuur zit. Bij het Els Borst Netwerk, waar ik sinds juni 2019 voorzitter van ben, is Els Borst uiteraard het grote voorbeeld in politieke zin. Ze is natuurlijke vicepremier geweest en durfde echt de bestaande normen uit te dagen, bijvoorbeeld op het gebied van medische ethiek. We trekken ons bij het Els Borst Netwerk aan haar op, maar ook aan elkaar. Ik hoop dat we straks bij de Tweede Kamer- en gemeenteraadsverkiezingen terugzien dat er zoveel topvrouwen in de politiek bestaan.

Binnen het Els Borst Netwerk reiken we ook ieder jaar de Inspiratieprijs uit. Deze is vorig jaar gegaan naar Fonda Sahla. Zij woont in Transvaal, dit staat niet bekend als de beste wijk van Den Haag, waar ze zich inzet voor gelijke kansen. Ze organiseert bijvoorbeeld events waarbij jonge meiden met advocaten, artsen en lokale politici in gesprek kunnen gaan. Zo kunnen ook zij kennismaken met potentiële rolmodellen.

Ook zit ik in het bestuur van écrassée, een netwerk voor (jonge) vrouwelijke professionals. Een leuk feitje is dat een van de oprichters van dit netwerk, Dorrit Slieden, oud-student is aan de Leidse rechtenfaculteit. Bij écrassée zijn we vooral elkaars rolmodel. We

komen maandelijks in kleine groepen bijeen. We zijn elkaars klankbord over ervaringen op de werkvloer, dagen elkaar uit en leren door het uitwisselen van onze kennis ontzettend veel van elkaar. Iemand in je nabije omgeving kan dus ook een rolmodel voor je zijn, omdat die bijvoorbeeld zegt wat jij niet durft. Er is bij beide netwerken een grote nadruk op rolmodellen, maar dan op een andere manier.

Je ziet dat representatie een zoektocht is. Niet alleen een gelijkmatige verdeling van mannelijke en vrouwelijke Kamerleden, maar ook diversiteit in het geheel is natuurlijk erg belangrijk. Je wil dat Nederland in de breedste zin zich met ons parlement kan identificeren. Politieke talenten met een ondervertegenwoordigde achtergrond zijn er echt wel, maar je moet ze vroegtijdig signaleren. Hierin spelen rolmodellen een belangrijke rol. De meeste jongerenpartijen hebben op dit moment al een vrouwelijke voorzitter, dat is natuurlijk wel waar het begint. Bij de lokale gemeenteraden blijft de politieke vertegenwoordiging van vrouwen en mensen met een diverse achtergrond een punt van aandacht, dat komt vaak ook door de samenstellingen van de lijsten. Als je echter simpelweg stelt dat het talent er niet is zoek je gewoon niet goed genoeg!

Rolmodellen zijn dus essentieel, maar ze zijn er te weinig. Hoe sta je in dat kader tegenover het invoeren van ‘vrouwenquota’ in topfuncties en de politiek?

Representatie gaat uiteindelijk met vallen en opstaan, je ziet het bijvoorbeeld met het experiment van de TU Eindhoven. Daar is geëxperimenteerd met voorkeursposities voor vrouwen. Dat werd uiteindelijk zo ver doorgevoerd dat het in strijd bleek met de wetgeving voor gelijke behandeling. Daarom is het instellen van vrouwenquota ook zo’n complex vraagstuk. Aan de ene kant bevordert het de diversiteit, maar je kan natuurlijk geen ongelijkheid met ongelijkheid bestrijden. Persoonlijk ben ik er daarom ook geen uitgesproken voorstander van. Je moet de positie van vrouwen wel waarborgen, maar zowel mannen als vrouwen moeten gelijke kansen krijgen. Laten wij als vrouwen dan ook niet dezelfde fout maken als sommige mannen, door te denken dat één geslacht een voorkeursbehandeling verdient.

Aan de andere kant lijken we geen andere manier te kunnen vinden om deze ondervertegenwoordiging te doorbreken. Het gaat gewoon echt te traag. Als je de

status quo wil veranderen is er dan ook een bepaalde mate van disruptie nodig. In dat licht bezien zijn vrouwenquota dan vooral een noodzakelijk kwaad. Het is de enige manier om een evenwichtige verdeling op relatief korte termijn te bewerkstelligen. Er zal veel scepsis zijn, maar wie weet bestaat binnen afzienbare tijd die vertegenwoordiging waardoor we die quota kunnen afschaffen.

“De helft van de Nederlandse bevolking is nog nooit vertegenwoordigd in het hoogste ambt dat je in ons land kan bekleden. Daarom vind ik het nu zo mooi om Sigrid Kaag, met al haar ervaring en kennis, op dit door mannen gedomineerde speelveld te zien.”

Laten we realistisch zijn, ook met quota ga je niet een net afgestudeerde student benoemen, je benoemt iemand die gekwalificeerd is voor het werk. Misschien is dat iemand die niet op de radar staat, maar die er wel is. De site topvrouwen.nl heeft bijvoorbeeld een database waar vrouwen op staan die voor topfuncties in aanmerking kunnen komen. Die vrouwen zijn er namelijk gewoon, maar er speelt een ander probleem. Vrouwen gaan vaker parttime werken, en het CPB stelt dat je met minder dan fulltime werken niet de top kan behalen. Daardoor neemt de aanwas voor die topfuncties natuurlijk af. Je ziet dat de vrouw regelmatig parttime gaat werken als er kinderen komen, vaak is de man ook wat ouder en verdient hij meer dus is dat een ‘vanzelfsprekende’ keuze. Die keuze hoeft alleen helemaal niet zo vanzelfsprekend te zijn. Belangenorganisatie WOMEN Inc. heeft bijvoorbeeld een tool ontwikkeld die helpt bij het maken van deze keuze. Ze nemen daarmee ook het ingroeien in bepaalde salarisschalen, leeftijd, mogelijke promoties et cetera mee. Het is belangrijk dat deze keuze niet te lichtzinnig wordt gemaakt. Daar moeten we ook oog voor houden als we een kweekvijver zouden willen vullen, om ervoor te zorgen dat niet alle vrouwen vast komen te zitten in de ‘deeltijdklem’. Het SCP (Sociaal Cultureel Planbureau red.) publiceerde hier vorig jaar nog een uitgebreid rapport over. Alleen bij een parttimebaan van ten minste 28 uur zou een vrouw een kans maken om door te stromen naar het middenmanagement, zo was de conclusie.

Men stelt vaak: 'als je de top wil bereiken moet je er ook voor werken'. Maar willen we wel een maatschappij waar je alleen de top kan bereiken door fulltime te werken? Ik denk dat de coronacrisis ons in dat opzicht ook heel veel leert, omdat veel bedrijven nu inzien dat thuiswerken toch vaak goed te regelen valt, wat straks meer flexibiliteit geeft. Over vijf jaar vragen we ons echt af waarom we 's ochtends allemaal in de file stonden om voor negen uur op kantoor te zijn.

Waarom is een vrouwelijke minister-president zo hard nodig?

Dat is heel simpel! Sinds 1848 zijn er alleen maar mannelijke minister-presidenten geweest, mag het een keer een vrouw zijn? Het is natuurlijk een bizar gegeven, de helft van de Nederlandse bevolking is simpelweg nog nooit direct vertegenwoordigd in het hoogste ambt dat je in ons land kan bekleden. Daarom vind ik het nu zo mooi om Sigrid Kaag, met al haar ervaring en kennis, op dit door mannen gedomineerde speelveld te zien, met een reële kans op een plek tussen de grootste partijen. En sinds kort is daar ook een vrouwelijke lijsttrekker voor de PvdA bijgekomen. Zo komen er steeds meer vrouwelijke lijsttrekkers – en groeien er nu jongens en meisjes op voor wie dat totaal vanzelfsprekend is.

Wat zijn de belangrijkste lessen die je, na jaren op het Binnenhof rondgelopen te hebben, hebt geleerd? Het belangrijkste dat ik geleerd heb door mijn tijd op het Binnenhof is hoe het 'écht' werkt achter de schermen. Je merkt vaak dat nuances en context verloren gaan in de media, op het journaal zie je vaak een paar korte soundbites uit een debat dat dan zes uur geduurd heeft, en waar veel meer diepgang achter zit dan in die korte fragmenten naar voren komt. Ook heb ik heel veel respect gekregen voor politici, en dan met name om hoe hard ze werken. Het zijn mensen die altijd 'aan' staan, ze moeten altijd alert zijn of er iets in de samenleving gebeurt dat politiek relevant is.

Zelf ben ik begonnen met een bachelor bestuurskunde. Daar leer je van alles over hoe de praktijk in elkaar zit, maar je begrijpt het spel natuurlijk pas echt als je er middenin zit. Het is natuurlijk een beetje een open deur, maar ik heb er zoveel geleerd over het onder zware druk werken en het leveren van de juiste input in diverse situaties. Er komen zoveel zaken aan bod die je op de Universiteit niet zal horen. Je moet je universitaire basis zeker niet onderschatten, maar ik heb daar wel écht

leren werken. Ik kijk er dan ook met ontzettend veel plezier op terug; iedereen die erover denkt om voor een partij te werken: doe het! De wijsheid en ervaring die je daar opdoet neemt niemand je meer af.

In Den Haag heb ik de kans gehad om voor Alexander Pechtold te werken, in Leiden natuurlijk ook geen onbekende. Hij liep al jarenlang mee als een van de grootste politieke leiders van Nederland en D66, daar leer je uiteraard ontzettend veel van. De kers op de taart voor mij was het van dichtbij meemaken van de leiderschapswissel tussen Pechtold en Rob Jetten. Dat was heel bijzonder en leerzaam, om hem de eerste periode van zijn fractievoorzitterschap echt op weg te helpen. Ga er maar eens aan staan om op zo'n leeftijd een dergelijke functie te vervullen, daar heb ik ontzettend veel waardering voor. Gelukkig is Rob een megagetalenteerde politicus, als iemand non-stop kan werken is hij het wel, en - niet onbelangrijk - hij kan hoofd- en bijzaken ook ontzettend goed onderscheiden. Ook dat zijn kwaliteiten die je niet per definitie in je studie leert.

Inmiddels werk je bij Shell, als Government Relations Advisor en sinds kort ook als Strategy Advisor voor Shell Nederland. Was dit een logische keuze voor je?

Ik had voor mezelf bedacht dat ik graag in het bedrijfsleven wilde werken, bij een bedrijf waar een uitdaging zit. Shell is natuurlijk noodzakelijk voor onze maatschappij, door het leveren van grondstoffen voor producten die wij in het dagelijks leven gebruiken. Wat dat betreft staan we met Shell echt met beide benen in de maatschappij. Aan het begin van de coronacrisis hebben we bijvoorbeeld ook kosteloos grondstoffen beschikbaar gesteld, voor de productie van desinfecterende handgels, zodat de zorgsector voldoende voorraad had. Zelf heb ik ook een achtergrond in de bestuurlijke vragen van de zorg, en hou ik me nu bezig met energie. Beide sectoren behandelen toekomstgerelateerde vraagstukken. Hoe richten we onze maatschappij in? Hoe zorgen we ervoor dat Nederland in 2050 nog staat?

De uitdaging zit hem ook in de transitie naar nieuwe energie. Op dit moment hebben we de olie- en gastak volop nodig omdat onze maatschappij zo ingericht is, maar we weten ook dat we de duurzame kant op willen. Hernieuwbare energie is echt de toekomst, dat zie je ook op Europees en internationaal (bestuurlijk) niveau.

Voor uw tijd in Den Haag heeft u onder andere een master in Global Health Law and Governance aan de Queen Mary University of London gevolgd. Is het een aanrader om in het buitenland te studeren en kunt u iets vertellen over de rol van het recht in de context van public health?

Na het behalen van mijn bachelor Bestuurskunde in Leiden volgde ik een master in Crisis Security Management op de campus in Den Haag. Hierna trok deze master in Londen mijn aandacht. Ik wilde iets in de richting van gezondheidszorg en bestuur gaan studeren, maar in Nederland bestond dat op dat moment niet. In Londen boden ze aan de medische faculteit wel een dergelijke master aan. Het ging daar heel erg over health interventions en de verplichtingen van overheden als het gaat om gezondheidszorg. Gezondheidszorg is een heel complex vraagstuk; het leidt altijd tot hele verdeelde debatten. De zorgportefeuille is in de Tweede Kamer ook juist een van de zwaarste omdat het zo complex is, zo'n grote omvang heeft, zowel in thematiek als qua financiën. Het is goed dat er in Nederland inmiddels ook opleidingen zijn ontstaan die op dit snijvlak expertise bieden.

Wat ik merkte tijdens mijn studie is dat er grofweg twee stromingen zijn. Die van de Wereldgezondheidsorganisatie: "Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity." Best een pittige definitie als dat voor iedereen op heel de wereld zo zou moeten zijn. En dat je alleen 'health' (gezondheid, red.) hebt als je in een dergelijke staat bent. Ook is er de zogeheten 'Bill Gates'-stroming: gezondheidszorg voor iedereen is het einddoel, maar je komt er juist door een voor een ziektes uit te bannen. Dat zijn vraagstukken waar landen mee worstelen: waar moet je voor staan, wat kan de overheid dragen? Hierin zit ook een verschil tussen eerste- en derdewereldlanden. Tijdens de studie werden dan ook vragen gesteld als: heeft striktere wetgeving op het gebied van gezondheidszorg effect? Levert dat grotere gezondheidswinst op en waar heeft dat dan mee te maken? Hierin beland je dan weer op het bestuurskundige en sociologische vlak. In Nederland moeten we op dat vlak niet blind zijn voor hoe goed we het hebben. Wij hebben een van de beste gezondheidsstelsels in de wereld, en dat moeten we vast zien te houden. Dat vraagt een dergelijke scherpe blik. De meeste debatten omtrent gezondheid in de Kamer hebben een juridisch randje, het is daarom opmerkelijk

te noemen dat het aanbod van soortgelijke studies in Nederland nog niet zo groot is. Daarom kunnen we dit zien als een kans, er is dus een mogelijkheid onze kennis en expertise op dit vlak nog verder te vergroten.

Wat betreft studeren in het buitenland: als je de mogelijkheid hebt, doe het! Je kan heel veel beurzen aanvragen, daar heb ik zelf ook gebruik van gemaakt. Wat ik daar echt geleerd heb is hoe hard je moet werken vergeleken met de Nederlandse universiteiten. De grootste dagactiviteit was daar ook echt het studeren zelf. We zaten met een kleine groep van rond de vijftientig studenten in mijn jaar, dus als je een keer een artikel niet gelezen had viel dat meteen op. Het studieklimaat was daar dus veel intensiever, het grote voordeel in Nederland is dat je dingen naast je studie kan doen die zorgen voor je algemene ontwikkeling. Daarentegen heeft studeren in het buitenland zoveel andere voordelen, het is goed voor je internationale netwerk, je taalontwikkeling en bovenal je discipline. Ik zou het daarom absoluut iedereen aanraden, en mij heeft het ook de mogelijkheid gegeven om daarna stage te lopen bij de WHO in Geneve, omdat een van de hoogleraren in Londen daar weer iemand kende. Als je internationale carrière-ambities hebt helpt in het buitenland studeren dus enorm.

"De meeste debatten omtrent gezondheid in de Kamer hebben een juridisch randje, het is daarom opmerkelijk te noemen dat het aanbod van soortgelijke studies in Nederland nog niet zo groot is."

Wat zou je studenten vooral willen meegeven?

Doe vooral dingen naast je studie, zorg ervoor dat je meer doet dan alleen studeren. Er is niet een vast pad na je studie, als je een bepaalde studie volgt betekent dat niet per definitie dat je leven in die richting hoeft te lopen. Geef jezelf bredere handvatten om klaar te zijn voor de echte wereld. Die ervaring doe je op door bij een studie- of studentenvereniging te gaan, actief te worden in een commissie, of stage te lopen. Dat soort dingen geven je heel veel kansen en ingangen. En daar doe je vooral jezelf een plezier mee! ●

Door Jurian Bos.

Culpa in het verkeer:

De grenzen van het commune voorbij

Femke de Wijs
Redacteur

Culpa is een van de meest bekende begrippen binnen ons strafrecht. Culpa als bestanddeel zien we onder andere terug in artikel 307 Sr (dood door schuld), artikel 308 Sr (zwaar lichamelijk letsel door schuld) en artikel 417bis Sr (schuldheiling). Ook in het verkeersrecht komt culpa voor als bestanddeel. In artikel 6 Wegenverkeerswet 1994 (hierna WVV) wordt het een ieder die aan het verkeer deelneemt verboden om zich zodanig te gedragen dat een aan zijn schuld te wijten verkeersongeval plaatsvindt waardoor een ander wordt gedood of zwaar lichamelijk letsel wordt toegebracht. Deze verkeersschuld is op zichzelf al een interessant onderwerp in de rechtspraak, maar wordt nog opmerkelijker wanneer deze wordt vergeleken met de commune betekenis van schuld. In dit artikel zal ik het daarom gaan hebben over culpa in de zin van artikel 6 WVV. Hoe wordt invulling gegeven aan dit bestanddeel door de rechter, wat zijn de gevolgen van deze invulling en hoe gaat de toekomst van schuld in het verkeer eruit zien?

De Hoge Raad over verkeersschuld

De invulling van culpa heeft een sterk casuïstisch karakter. De feiten van de gedraging staan derhalve altijd voorop. Toch heeft in 2004 de Hoge Raad een aantal handvatten geboden voor vaststelling van deze ‘aanmerkelijke verwijtbare onvoorzichtigheid’. In het Blackout-arrest stelt A-G Vellinga dat het daarbij aankomt op het geheel van gedraging van de verdachte, de aard en ernst daarvan en de overige omstandigheden van het geval.¹ Daarbij kan volgens hem niet worden gezegd of één verkeersovertreding voldoende is om schuld aan te nemen. Daarvoor zijn meerdere factoren van belang, zoals de aard en ernst van de overtreding. Met deze (eigenlijk nietszeggende) kernoverweging van de A-G blijft het moeilijk om vast te stellen wanneer er sprake is van aanmerkelijke onvoorzichtigheid. Uit overige jurisprudentie kunnen wel een aantal concrete omstandigheden worden gehaald die van belang kunnen zijn voor de vaststelling van culpa.

Zo blijkt dat het overschrijden van de maximumsnelheid in de nabijheid van kwetsbare verkeersdeelnemers zorgt voor aanmerkelijke onvoorzichtigheid. Dit zien we in een zaak uit 2008 waarin een bestuurder in schemering met een snelheid van 10 tot 20 km/u boven de maximum snelheid van 80 km/u een oversteekplaats voor fietsers passeerde.² Door de overschrijding van de maximumsnelheid zag de bestuurder de fietsers pas toen zij midden op de weg fietsten. Eén slachtoffer is ten gevolge van de aanrijding overleden. Hoewel mijns inziens terecht door de verdediging wordt aangehaald dat de fietsers de verdachte in beginsel voorrang dienden te verlenen, wordt daar door het hof en de Hoge Raad niet op ingegaan. Uit de noot van Keijzer volgt namelijk dat, gezien de omstandigheden, te snel rijden een zó ernstig risico vormt dat, indien daardoor een ongeval wordt veroorzaakt, dit om die reden aan de schuld van de bestuurder kan worden geweten. Het rijden van een niet gepaste snelheid blijkt vaker een probleem te zijn in zaken omtrent verkeersschuld. Op 21 april 2009 deed de Hoge Raad uitspraak over een verdachte die met een trekker een personenbusje had aangereden op een kruispunt, waardoor een persoon is overleden.³ De Hoge Raad stelt in deze zaak dat bij het naderen van een kruispunt, ongeacht of het verkeer van links of van rechts komt, de trekker een lagere snelheid diende aan te houden. De snelheid van 30 km/u die de verdachte aanhield, was volgens de Hoge Raad niet laag genoeg.

Wat nu als een bestuurder gewoon even niet oplettend?

Ook een onoplettendheid die niet momentaan is, kan aanmerkelijk onvoorzichtig zijn. Wat wordt verstaan onder momentane onoplettendheid, is te vinden in de conclusie van advocaat-generaal Knigge bij een arrest van de Hoge Raad uit 2009.⁴ Hiervan is volgens Knigge sprake bij waarnemingen die in zeer korte tijdspanne moeten worden gedaan. Er kunnen daarbij geen aanwijzingen zijn dat de bestuurder niet had gedaan wat onder de gegeven omstandigheden van hem mocht worden verlangd. Hierbij moet worden gedacht aan goed kijken, maar ook de snelheid aanpassen. In deze gevallen kan het alsnog zo zijn dat de bestuurder iets niet heeft gezien, maar dit levert dan geen schuld in de zin van artikel 6 WWV op. Daartegenover staan echter de situaties waarin de bestuurder zijn aandacht niet bij de weg had en daardoor niet tijdig zag of waarin hij zichzelf in een situatie heeft gebracht waardoor tijdig zien werd bemoeilijkt. Hierbij moet worden gedacht aan de eerder genoemde omstandigheden zoals snelheid, maar er zijn nog meer omstandigheden te bedenken.

De uitholling van verkeersschuld

Het aannemen van aanmerkelijke verwijtbare onvoorzichtigheid blijkt in het verkeer vaak geen probleem te zijn. Hoewel de Hoge Raad heeft gesteld dat de schending van één verkeersregel in beginsel niet voldoende is voor schuld, lijkt dat in de praktijk toch vaak het geval te zijn. Een ongeluk veroorzaken door te snel te rijden levert culpa op. Een ongeluk veroorzaken door geen voorrang te verlenen met iets te hoge snelheid levert culpa op. Zelfs een ongeluk veroorzaken door het rijden met beslagen ruiten levert culpa op. De bestuurder moet klaarblijkelijk altijd de allerhoogste zorg betrachten. De Hoge Raad verwoordt dit mooi door te zeggen dat de bestuurder schuldig is wanneer hij zijn aandacht niet bij de weg had of wanneer hij zichzelf in een situatie heeft gebracht waarin het moeilijk werd om alles op tijd te zien. In de praktijk betekent dit echter dat de bestuurder niet enkel zich moet behoeden voor het begaan van een verkeersfout, maar ook voor elke omstandigheid die ervoor kan zorgen dat hij een verkeersfout kan begaan. Dat past ten eerste niet bij verkeerssituaties, maar bovendien niet bij culpa. In het commune strafrecht is namelijk culpa lata vereist. Dat wil korthedshalve zeggen dat de verdachte de gemiddelde zorg en oplettendheid moet betrachten. In de jurisprudentie van commune culpose delicten zien we die opvatting terug. Zo erkent de Hoge Raad de rol van de Garantenstellung en veiligheidsvoorschriften, maar gaat zij daar op iets wat terughoudende wijze mee om. Een voorbeeld hiervan is

het Klimwand-arrest. In dit arrest had een zekeraar een klimmer op foutieve wijze gezekeerd, waardoor de klimmer van grote hoogte naar beneden stortte. De Hoge Raad beredeneert dat een serie geautomatiseerde handelingen in een verkeerde richting kunnen worden gestuurd door een andere serie geautomatiseerde handelingen. Dit zou bij de zekeraar ook zijn gebeurd en derhalve stelt de Hoge Raad dat er geen sprake is van aanmerkelijk verwijtbare onvoorzichtigheid. Mijns inziens is dit een grote afwijking van de invulling van de zorgplicht voor bestuurders. Het besturen van een voertuig betreft immers tevens een serie van geautomatiseerde handelingen. Of dat nu schakelen, kijken of remmen is, de meeste handelingen gebeuren niet geheel bewust. Toch blijkt dat een fout in deze handelingen tot culpa kan leiden.

Ook omtrent de schending van veiligheidsvoorschriften is een verschil te zien tussen commune schuld en verkeersschuld. Sprekend hiervoor is het arrest Kampvuur Castricum, waarin een leraar de veiligheidsvoorschriften op een fles wasbenzine had genegeerd, de wasbenzine op een kampvuur had gegooid en door een horizontale steekvlam drie kinderen zwaar lichamelijk letsel had toegebracht. Hoewel het een ieder redelijk denkend mens overduidelijk is dat men beter geen wasbenzine op een open vuur kan gooien in de aanwezigheid van kinderen, ging de Hoge Raad niet in op deze overtreding. Kampvuur Castricum is in dit opzicht geen uitzondering. Het negeren van een veiligheidsvoorschrift in het verkeer levert zoals eerder besproken daarentegen wel degelijk aanmerkelijk onvoorzichtigheid op.

Problemen en de toekomst

De incongruentie tussen commune schuld en verkeersschuld is ten eerste strijdig met artikel 91 Sr. De Wegenverkeerswet is bijzondere strafwetgeving en ingevolge artikel 91 Sr zijn de algemene bepalingen van het Wetboek van Strafrecht van toepassing op bijzonder strafrecht. Culpa is is als leerstuk niet uitdrukkelijk geregeld in het algemene deel, maar aangenomen mag worden dat ook dit leerstuk toegepast dient te worden op het bijzondere strafrecht.⁵ Het feit dat verkeersschuld in zo'n dergelijke mate afwijkt van commune schuld is zorgwekkend. Artikel 91 Sr zorgt er mede voor dat niet zonder meer strafrechtelijke aansprakelijkheid kan worden afgeleid uit bijzondere wetgeving. Dat lijkt nu wel steeds meer het geval te zijn.

Ten tweede is verkeersschuld nu bovendien gewoon raar. Wat is nu strafbaar en wat niet? Ik zit zelf veel in de auto

en ik vraag mij vaak af of ik culpoos zou handelen als in een ongeluk terecht zou komen. Als ik bijvoorbeeld net de radio op een andere zender zet of mijn sjaal op de achterbank gooi en ik rijd onverhoopt tegen iemand aan, ben ik dan strafbaar onder artikel 6 WVV? In het kader van deze onoplettendheid is het nieuwe artikel 5a WVV interessant, waarin het opzettelijk gevaarlijk rijden strafbaar wordt gesteld. Gedragingen die hieronder vallen zijn (niet-limitatief) het niet verlenen van voorrang, bumperkleven en het vasthouden van een telefoon. Verondersteld wordt hier dat deze gedragingen vrijwel altijd opzettelijk worden begaan. De wetgever lijkt steeds minder tolerantie te hebben voor omstandigheden die onze aandacht van de weg af kunnen leiden.

Conclusie

Al deze ontwikkelingen doen mij denken aan een scène uit *White Chicks* waarin Terry Crews heftig A Thousand Miles zingt. Stel nu, hij had dit gezongen tijdens het rijden, en Terry had een ongeluk veroorzaakt, had de Nederlandse wetgever dat dan culpoos gevonden? Ik denk het wel. Hij had zich immers laten afleiden van de weg. Natuurlijk ben ik blij dat bepaald afleidend gedrag strafbaar wordt gesteld, maar waar ligt de grens? Autorijden blijft nu eenmaal vol risico's en vol impressies. In hoeverre willen we de bestuurder verantwoordelijk houden voor deze invloeden van buitenaf? Zeker in het licht van de commune culpa, die in zo'n opmerkelijke mate afwijkt van de verkeersschuld, is dit iets om in overweging te nemen. Ik weet in ieder geval dat de volgende keer dat 'It's All Coming Back To Me Now' van Celine Dion op de radio komt in de auto, ik de radio toch maar op een andere zender zet. Better safe than culpoos.●

Dit artikel is gedeeltelijk gebaseerd op een paper geschreven in het kader van het vak 'Bijzonder straf(proces)recht'.

1. HR 1 juni 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO5822, NJ 2005/252, m.nt. G. Knigge (Blackout).

2. HR 24 juni 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC7914, NJ 2008/442, m.nt. N. Keijzer.

3. HR 21 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG9142, VR 2009/63.

4. HR 17 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH1442, VR 2009/102.

5. R.M.I. Lamp, J.M.W. Lindeman, M.J.J.P. Luchtman & B. van der Vorm, 'Algemeen', in: F.G.H. Kristen e.a. (red.), *Bijzonder strafrecht. Strafrechtelijke handhaving van sociaal economisch en fiscaal recht in Nederland*, Den Haag: BoomJuridisch 2019, p. 57-96, hier p. 68.

Volgers, likes en proteïnepoeders; alles is te koop

Hoe verleiden omslaat in misleiden en leidt tot oneerlijke handelspraktijken

Bouchra Boulouize
Redacteur

Op 19 januari 2020 publiceerde de Autoriteit Consument en Markt (hierna: ACM), een besluit inhoudende een last onder dwangsom aan het adres van Bicep Papa B.V., het bedrijf van de bekende fitness-influencer MoBicep.¹ Het besluit is opgelegd omdat MoBicep tussen september 2018 en mei 2020 in totaal 69 betalingen heeft gedaan ter verkrijging van tienduizenden neplikes en nepvolgers op Instagram.² Dit besluit is een primeur: nooit eerder werd een last onder dwangsom opgelegd vanwege het gebruik van nepvolgers en neplikes.³ Bij een aanbieder van ‘nep-engagement’ die onder andere via instalikeskopen.nl opereert, kocht MoBicep deze likes en volgers.⁴

Alvorens inhoudelijk in te gaan op het besluit van de ACM, zal hierna het begrip nep-engagement worden besproken en hoe nep-engagement zich manifesteert. Om te beginnen is engagement in dezen een soort verzamelterm voor de verschillende manieren waarop gebruikers op sociale media, reageren op posts en andere gebruikers.⁵ Deze interactie kan bijvoorbeeld bestaan in het liken van een bericht, het plaatsen van een reactie in de comments of het volgen van een account. Engagement gaat dus verder dan alleen het hebben van een groot aantal volgers.⁶ De data die het like-gedrag, het volgedrag en het deelgedrag van de gebruikers van een medium zoals Instagram, oplevert wordt geanalyseerd en gebruikt bij het creëren van een algoritme.⁷ Deze data beïnvloedt direct de zichtbaarheid van de posts van een gebruiker voor de andere gebruikers. Dit betekent dat een post die veel likes, comments en reposts genereert, door meer gebruikers wordt gezien waardoor er (idealiter) een soort sneeuwbaaleffect ontstaat en het publiek groeit.⁸ Voor het vergroten van de engagement is belangrijk dat een gebruiker (zeer) actief is op het medium, door zelf vaak te posten, te liken en te delen.⁹

Veel likes krijgen voor een post waarop je er op je paasbest uitziet, toont de aanwezigheid van een groot publiek en is voor de doorsnee gebruiker een van de leuke kanten en waarschijnlijk doelen van het gebruik van Instagram. Als dat grote publiek echter tevens een vat vol potentiële klanten is, laat engagement zich al gauw vertalen naar geld. Waar een voornoemde standaardgebruiker met een persoonlijk account hoogstwaarschijnlijk niet zo gauw zou overwegen zijn engagement kunstmatig te vergroten door nepvolgers en neplikes te kopen ligt dat voor ondernemers dus geheel anders. Voor hen is engagement een essentiële factor in hun online succes.¹⁰ Overigens is het fenomeen van het creëren van nep-engagement middels het kopen van nepvolgers en neplikes absoluut niet een probleem dat uniek of inherent is aan de bedrijfsvoering van MoBicep. De nep-engagement-industrie op Instagram alleen al, is namelijk inmiddels goed voor maar liefst \$1.3 miljard.¹¹

Reeds in juni kondigde de ACM aan onderzoek in te stellen naar het gebruik van nepreviews, neplikes en nepvolgers door bedrijven die (voornamelijk) op het internet actief zijn.¹² Edwin van Houten, directeur consumenten van de ACM, achtte dit onderzoek nodig omdat de inzet van nep-engagement het vertrouwen van consumenten schaadt.¹³ Met het gebruik van nep-engagement wordt namelijk de indruk gewekt dat echte consumenten hun ervaringen hebben gedeeld met

reviews, of hun waardering hebben laten blijken door te liken, terwijl dat niet zo is.¹⁴ Door de klantenbestanden te vorderen van aanbieders zoals 'instalikeskopen.nl', kon dit onderzoek gericht plaatsvinden.¹⁵ Omdat het de eerste keer is dat de ACM een besluit heeft genomen met een dergelijke aanleiding, wordt in onderhavige bijdrage achtereenvolgens op de volgende punten ingegaan. Om de bespreking van de totstandkoming van het besluit recht te doen zal allereerst het toepasselijke juridisch kader op het gebied van oneerlijke handelspraktijken worden geschetst. Aan de hand van dit juridische kader wordt vervolgens ingegaan op de vraag waarom de inzet van nep-engagement door de ACM als problematisch wordt gezien en aldus kan leiden tot een last onder dwangsom. In het slot zal de inhoud van dit artikel worden samengevat.

“De nep-engagement-industrie op Instagram alleen al, is inmiddels goed voor maar liefst \$1.3 miljard.”

Oneerlijke handelspraktijken

De wetbepalingen van Afdeling 6.3A BW inzake oneerlijke handelspraktijken, zijn het product van de implementatie van Richtlijn 2005/29/EG betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt (hierna: de richtlijn). In de considerans van de richtlijn is te lezen dat de richtlijn ziet op het verbieden van oneerlijke handelspraktijken die het economische gedrag van consumenten verstoren.¹⁶ De ACM is belast met het toezicht op de naleving van deze richtlijn inzake de oneerlijke handelspraktijken en dus Afdeling 6.3A BW op grond van artikel 2.2 Wet handhaving consumentenbescherming (hierna: Whc) jo. art. 8.8 Whc. Ingevolge artikel 6:193b lid 1 BW handelt een handelaar onrechtmatig jegens een consument indien hij een handelspraktijk verricht die oneerlijk is. Voorts is op grond van artikel 6:193b lid 2 sub a en b BW een handelspraktijk oneerlijk als een handelaar in strijd met de vereisten van professionele toewijding handelt, waarbij het vermogen van de gemiddelde consument om een geïnformeerd besluit te nemen merkbaar is beperkt of kan worden beperkt.

Er moet voor het aannemen van het bestaan van een oneerlijke handelspraktijk in de eerste plaats sprake zijn van een handelaar die een handelspraktijk verricht. Op grond van artikel 6:193a lid 1 sub b BW is iemand een handelaar indien het een natuurlijk persoon of een

rechtspersoon betreft die handelt in de uitoefening van een beroep of bedrijf, of degene die ten behoeve van hem handelt. Om bij het besluit van de ACM te blijven: het bedrijf Bicep Papa B.V. is een rechtspersoon handelend in de uitoefening van een bedrijf. Het bedrijf in casu ziet namelijk op de verkoop van voedingssupplementen, vooral gericht op de fitnessende consument.¹⁷ Een handelspraktijk is iedere handeling, omissie, gedraging, voorstelling van zaken of commerciële communicatie, met inbegrip van reclame en marketing, van een handelaar, die rechtstreeks verband houdt met de verkoopbevordering, verkoop of levering van een product aan consumenten. (art. 6:193 lid 1 sub d BW) Positieve uitlatingen over een proteïnepoeder in een vlog van de ondernemer zijn wellicht minder goed te herkennen als handelspraktijk in vergelijking met een uitgebreide reclamecampagne rond de kerst, ten behoeve van een nieuw parfum. Beide handelingen zijn echter door de ruime definitie van het begrip, als handelspraktijk aan te merken. Vanwege het scala aan soorten oneerlijke handelspraktijken en de beperkte beschikbare ruimte in deze bijdrage zullen alleen de oneerlijke handelspraktijken worden besproken naar aanleiding waarvan de ACM MoBicep een last onder dwangsom heeft opgelegd.

“Positieve uitlatingen over een proteïnepoeder in een vlog van de ondernemer zijn wellicht minder goed te herkennen als handelspraktijk in vergelijking met een uitgebreide reclamecampagne rond de kerst, ten behoeve van een nieuw parfum.”

In het bijzonder oneerlijke handelspraktijken: de misleidende handelspraktijk

De ene oneerlijke handelspraktijk is de andere niet. In de richtlijn is bepaald dat bepaalde handelspraktijken in alle omstandigheden oneerlijk zijn. Deze handelspraktijken zijn opgenomen in Bijlage I bij de richtlijn en in verscheidene wetsbepalingen opgenomen waaronder in artikel 6:193g BW.¹⁸ Bicep Papa B.V. handelde volgens de ACM in strijd met artikel 6:193c lid 1 sub c en f BW en artikel 6:193g sub v BW. Artikel 6:193c lid 1 sub c BW ziet op het verstrekken van informatie die feitelijk onjuist is of die de gemiddelde consument misleidt of kan misleiden al dan niet door de algemene presentatie van de informatie ten aanzien van, de verplichtingen van de handelaar, de motieven voor de handelspraktijk en de

aard van het verkoopproces, een verklaring of een symbool in verband met directe of indirecte sponsoring of erkenning van het product. Artikel 6:193c lid 1 sub f BW ziet op de verstrekking van informatie die feitelijk onjuist is of die de gemiddelde consument misleidt of kan misleiden, al dan niet door de algemene presentatie van de informatie, zoals ten aanzien van de hoedanigheid, kwalificaties, status, erkenning, affiliatie en connecties. De ACM schaarde het gebruik van nep-engagement door MoBicep onder de misleidende handelspraktijk gericht op het op bedrieglijke wijze beweren of de indruk wekken dat de handelaar niet optreedt ten behoeve van zijn handel, bedrijf, ambacht of beroep of het zich op bedrieglijke wijze voordoen als consument, ex artikel 6:193g sub v BW. Op grond van artikel 6:193b lid 3 sub a BW is deze handelspraktijk een van de handelspraktijken opgenomen in Bijlage I bij de richtlijn en zodoende een misleidende handelspraktijk die in alle omstandigheden als oneerlijk wordt aangemerkt. Het gebruik van nep-engagement levert zodoende strijd op met artikel 8.8 Whc, waardoor bij de ACM de bevoegdheid ontstaat om onder andere een last onder dwangsom op te leggen op grond van artikel 2.9 Whc.¹⁹

De invloed van nep-engagement op het keuzeproces van de consument

Wat maakt het gebruik van nep-engagement op een sociaal medium zoals Instagram problematisch? Het antwoord op die vraag ligt besloten in het besluitvormingsproces van een consument. Uit onderzoek is gebleken dat de ervaringen van anderen een (belangrijke) rol spelen bij de aankoopbeslissing van een consument. Hierbij vormen positieve ervaringen van anderen een blijk van kwaliteit en kunnen deze net dat duwtje in de rug vormen waardoor een consument wordt verleid tot aanschaffing van het product of de dienst.²⁰ Deze ervaringen bestaan vormen zogeheten ‘sociaal bewijs’ en kunnen de

consument beïnvloeden bij de aankoopbeslissing.²¹ Nepvolgers en neplikes manipuleren het beeld van de populariteit van het product of de dienst bij de consument door het aankoopproces en het keuzeproces te versnellen waardoor het gebruik ervan is verboden.²² Bovendien leidt nep-engagement tot een minder kritische houding van de consument jegens het product en heeft het tot gevolg dat consumenten minder snel overgaan tot vergelijking van het product met andere producten.²³

“Nepvolgers en neplikes manipuleren het beeld van de populariteit van het product of de dienst bij de consument door het aankoopproces en het keuzeproces te versnellen waardoor het gebruik ervan is verboden.”

Slot

In onderhavige bijdrage is aan de hand van het besluit tot de oplegging van een last onder dwangsom aan het adres van Bicep Papa B.V., ingegaan op oneerlijke handelspraktijken op social media, in het bijzonder op Instagram. Voor ondernemers is engagement op hun sociale media-kanalen een sleutelfactor in het online succes van hun bedrijf.²⁴ Met het kopen van nep-engagement in de vorm van nepvolgers en neplikes, creëren ondernemers een onjuist beeld van de populariteit van hun producten en diensten waardoor het besluitvormingsproces van de consument wordt gemanipuleerd.²⁵ De ACM acht dit onwenselijk en stelt met MoBicep een voorbeeld; de grens tussen verleiding van een consument en misleiding van een consument is getrokken bij de inzet van nep-engagement. ●

gebruiken van de genoemde data. Het algoritme van Instagram is niet hetzelfde als het algoritme van Twitter bijvoorbeeld. Omdat in het besluit van de ACM de handelspraktijken plaatsvonden op Instagram, wordt in deze bijdrage voornamelijk gesproken over Instagram. Holtman 2019.

9. Holtman 2019.

10. E.G. Ellis, ‘Fighting Instagram’s \$1.3 Billion Problem – Fake Followers’, Wired 9 oktober 2019, wired.com.

11. Ellis 2019.

12. ‘ACM pakt handel in nepreviews en neplikes aan’, Autoriteit Consument en Markt 25 juni 2020, acm.nl.

13. ‘ACM pakt handel in nepreviews en neplikes aan’, Autoriteit Consument en Markt 25 juni 2020, acm.nl.

14. ‘ACM pakt handel in nepreviews en neplikes aan’, Autoriteit Consument en Markt 25 juni 2020, acm.nl.

15. Besluit van de Autoriteit Consument en Markt van 24 november 2020, ACM/20/042072, onder 4.

16. Richtlijn 2005/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2005 betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt (PbEU 2005, L 149/22), considerans onder 11.

17. Zie biceppapa.nl

18. Bijlage I bij Richtlijn 2005/29/EG alsmede Richtlijn 2005/29/EG, considerans onder 17.

19. Besluit van de ACM van 24 november 2020, ACM/20/042072, onder 41.

20. Y.Y.A. Talib & R.M. Saat, ‘Social proof in social media shopping: An experimental design research’, SHS Web Conf. (34) 2017.

21. Autoriteit Consument en Markt, Leidraad bescherming van de online consument, Grenzen aan online beïnvloeding, Den Haag: ACM 2020, par. 4.6.1-4.6.2; art. 4 sub a Reclamecode Social Media & Influencer Marketing (RSM) 2019.

22. ACM 2020, par. 4.6.1.

23. ACM 2020, par. 4.6.1.

24. Ellis 2019.

25. Talib & Saat 2017 en ACM 2020, par. 4.6.1.

1. Besluit van de Autoriteit Consument en Markt van 24 november 2020, ACM/20/042072.

2. W. Takken & J. Kos, ‘ACM dreigt influencer Mo Bicep met dwangsom om nepvolgers’, NRC 19 januari 2021; Besluit van de Autoriteit Consument en Markt van 24 november 2020, ACM/20/042072, onder 2.

3. A. Nandram, ‘Voor het eerst influencer op de vingers getikt door ACM: stop met nepvolgers’, de Volkskrant 19 januari 2021.

4. Besluit van de ACM van 24 november 2020, onder 2, ACM/20/042072.

5. R.M. Dolan e.a., ‘Social media engagement behaviour: a uses and gratifications perspective’, J. Strat. Marketing (24) 2016, afl. 3/4, p. 261-277.

6. Dolan e.a. 2016.

7. M. Holtman, ‘Why engagement rates are important on social media’, The UK Domain 19 september 2019, theukdomain.co.uk.

8. Overigens verdient het in dit kader wel opmerking dat elk sociaal medium eigen technische finesses gebruikt bij het verzamelen en

Onteigeningsproblematiek in de 19e eeuw door de introductie van de stoomtrein

Rick Weijers
Gastredacteur

De 19e eeuw is in velerlei opzicht een wisseling van tijdperken. Op allerlei terreinen onderging de sociale en maatschappelijke maatschappij, alsook het staatkundig bestel, grote veranderingen. Enerzijds kwam de door de Franse Revolutie van 1789 in beroering gebrachte samenleving weer tot rust door de Restauratie ten gevolge van het Congres van Wenen in 1815¹ en anderzijds volgde de ene na de andere nieuwe technologische ontwikkeling² elkaar op waardoor de maatschappij op een dusdanig ingrijpende wijze veranderde dat de samenleving niet meer hetzelfde was.³ In Nederland liep men echter sterk achter, daar de meeste ontwikkelingen hun oorsprong vonden in het welvarende en vooruitstrevende Verenigd Koninkrijk met haar handelsprotectionisme. Ook de slechte economische situatie in Nederland als gevolg van de Franse aanwezigheid tot 1813 en de daarbij behorende belastingen alsook het continentaal stelsel droeg hieraan bij.⁴

Door bovengenoemde ontwikkelingen kwamen de Nederlandse technologische en industriële revoluties pas laat op gang. In deze bijdrage wordt hieraan verder aandacht besteed door de opkomst van de stoomtrein en spoorwegen in Nederland te bezien en specifiek het onteigeningsvraagstuk dat daarbij een grote rol ging spelen. Het is hierbij passend om een uitspraak van het Provinciaal Gerechtshof van Holland te behandelen.⁵ De centrale vraagstelling daarbij luidt: welk achterliggend probleem laat de onteigeningsproblematiek zien en op welke wijze wordt dit probleem zichtbaar? In de tweede paragraaf bezien we daartoe kort de opkomst van stoomtreinen en spoorwegen in Nederland. De derde paragraaf volgt met de vaststelling van het (toenmalige) Nederlandse eigendomsbegrip. In de vierde paragraaf wordt ingegaan op de onteigeningsproblematiek in breed perspectief. Hierbij wordt onder andere aandacht besteed aan de argumenten die partijen in de voornoemde uitspraak destijds gebruikten. Ten slotte wordt afgesloten met een korte samenvatting, terugblik en een conclusie over de bevindingen.

De opkomst van de spoorweg

In Engeland ontstonden al vroeg in de 19e eeuw de eerste stoomtreinen en de daaraan gekoppelde spoorwegen.⁶ De Engelsen hanteerden op hun eigen grondgebied een systeem van vrije marktwerking. Voor het aanleggen en exploiteren van een spoorweg in het begin van de 19e eeuw was geen toestemming van een overheidsinstantie vereist⁷ en eenieder die over voldoende middelen beschikte kon dit derhalve doen.⁸ Door deze vrije marktwerking en de aanwezigheid van goede industrie, een werkende kapitaalmarkt en prospectus nam het aantal spoorwegen in Engeland snel toe.⁹

In Nederland ging alles niet zo snel.¹⁰ Pas in 1837 werd de Hollandsche IJzeren SpoorwegMaatschappij (ook wel HIJSM of HSM genoemd) opgericht en niet eerder dan 20 september 1839 reed de eerste stoomtrein in Nederland tussen Amsterdam en Haarlem.¹¹ Deze zogenaamde Oude Lijn die via Leiden, Den Haag en Delft uiteindelijk in 1847 Rotterdam bereikte, maakte onderdeel uit van de IJzeren Spoorweg en was lange tijd ook de enige spoorweg in Nederland.¹² Het aanleggen van het eerste traject tussen Amsterdam en Haarlem kostte echter veel moeite. Allerlei partijen waren om diverse redenen tegen de komst en aanleg van de spoorweg en een zekere landeigenaar wilde zijn grond uitdrukkelijk niet verkopen. Dit stuk was echter nodig en derhalve startte de HSM een onteigeningsprocedure. Dit leidde vervolgens

tot een juridisch interessant vraagstuk betreffende de (al dan niet) geldende onteigeningsregels.

Het Nederlands eigendomsbegrip

Hierboven werd reeds het onteigeningsrecht genoemd. De Van Dale omschrijft onteigenen als ‘een tegen schadeloosstelling ontnemen (red. in beginsel van eigendom van onroerend goed) ten behoeve van de overheid en in het algemeen belang’.¹³ In het woord ‘onteigenen’ horen we het woord ‘eigendom’ of ‘eigenaar’ terug en daarom is het van belang kort stil te staan bij het geldend Nederlands eigendomsbegrip omstreeks 1840. De Romeinen stelden dat eigendom de eigenaar de bevoegdheid verschaft om over het voorwerp van eigendom op de meest volstreekte wijze te beschikken, te bezwaren en daarvan de vruchten te trekken.¹⁴ Verder geldt de Romeinsrechtelijke eigendom als universeel, absoluut, is ze niet gebonden aan tijd en is het iets anders dan (de feitelijke toestand van) bezit.¹⁵ In navolging van het Romeinsrechtelijke eigendomsbegrip, kon ook het Nederlands eigendomsrecht individualistisch getypeerd worden.¹⁶ Tijdens de Franse tijd was de regeling in haar aard iets anders,¹⁷ maar na het einde van de Franse tijd keerde de Nederlandse wetgever weer terug naar het individualistische eigendom.¹⁸ Dit is het uitgangspunt vanwaaruit we de onteigening als zodanig als uitzondering op het absolute eigendomsrecht van de eigenaar moeten beschouwen.¹⁹

De onteigeningsproblematiek in perspectief

Het wettelijk kader omstreeks 1840

We hebben vastgesteld dat het eigendomsbegrip in Nederland omstreeks 1840 een sterk recht voor de eigenaar inhield. Art. 625 OBW bood echter al de mogelijkheid om (primair grond) te onteigenen voor het algemene nut en tegen behoorlijke schadeloosstelling. Het artikel sprak echter wel over ‘ingevolge de Grondwet’. De destijds geldende Grondwet was die van 1815.²⁰ Het betreffende artikel 164 spreekt over ‘gevallen en wijze bij de wet te bepalen’ en het was onduidelijk of het OBW (specifiek artikel 625) deze wet was die aan dit Grondwets-artikel invulling gaf. Het leek echter uit de letterlijke tekst de bedoeling te zijn een speciaal ontworpen Onteigeningswet te creëren en in dat geval zou artikel 625 OBW hiervan los staan. Daarnaast herhaalt artikel 625 OBW de Grondwet alleen maar, zonder een verdere concrete uitwerking.²¹ Diverse juristen stelden dan ook dat de wet hier een leemte bevatte en dat ont-

eigening niet mogelijk was zonder een (specifieke) wet in formele zin, aangezien de Grondwet daar duidelijk over sprak en het onteigeningsvraagstuk onder het bereik van het burgerlijk recht viel.²²

Er ware echter ook juristen die betoogden dat bovenstaande onjuist was.²³ De wet bevatte weliswaar onduidelijkheid, maar op de grond dat het onteigeningsvraagstuk een staatsrechtelijk vraagstuk was, bestond er alsnog de mogelijkheid tot onteigening. Na de Franse afscheiding in 1813 werd Nederland omgevormd tot het (Verenigd) Koninkrijk der Nederlanden in 1815 met een daarbij behorende Grondwet. Nederland kreeg een eigen rechtsorde, maar door de vele jaren Franse bezetting en invloed bestonden er bijna alleen Franse wetten. In afwachting van de vervanging daarvan bepaalde artikel 2 van de Additionele Artikelen bij de Grondwet van 1815 dat ‘alle bestaande autoriteiten blijven voortduren, en alle thans in werking zijnde wetten behouden kracht, tot daarin op eene andere wijze zal zijn voorzien’, teneinde leemtes te voorkomen. Deze groep juristen stelde dat op grond hiervan de Franse onteigeningswet uit 1810 nog geldig was en daarmee overgangsrecht vormde tot de invoering van een Nederlandse wet. Zolang dat niet gebeurd was, gold de Franse wet en was onteigening op grond van daarvan en artikel 164 Grondwet 1815 jo. artikel 2 Additionele Artikelen mogelijk.

Deze twee opvattingen gingen uit van een andere grondslag van het onteigeningsleerstuk, namelijk de vraag of het te scharen viel onder het burgerlijk recht dan wel het staatsrecht. Hierdoor ontstonden ook twee verschillende conclusies. Het is dan ook niet verwonderlijk dat partijen in de nu te behandelen uitspraak van het Provinciaal Gerechtshof van Holland een beroep deden op respectievelijk deze zienswijzen.

Het arrest van het Provinciaal Gerechtshof van Holland op 11 september 1839

In het reeds aangekondigde arrest stonden landeigenaar Beukman en de staatsraad-gouverneur van Noord-Holland lijnrecht tegenover elkaar. Beukman had een stuk grond tussen Amsterdam en Haarlem in eigendom en de HSM wilde dit stuk kopen teneinde de spoorweg tussen Amsterdam en Haarlem aan te leggen. Beukman weigerde dit echter, waarop de HSM een verzoek tot onteigening indiende bij de staatsraad-gouverneur die het verzoek inwilligde, waarop Beukman naar de rechter stapte.²⁴ In eerste aanleg wees de rechtbank van Amsterdam Beukmans klachten af, waarna hij hoger beroep

instelde.²⁵

P.C. Schooneveld stelt namens Beukman dat het in deze zaak primair gaat over de vraag of de Franse Onteigeningswet uit 1810 nog steeds kracht van wet heeft met oog op de hierboven uiteengezette discussie. Hij vervolgt door te stellen dat praktisch alles zomaar ‘te algemene nutte’ genoemd wordt en dat het ‘heiligste recht van eigendom nutteloos wordt opgeofferd’ zonder eerlijke en correct werkende waarborgen. Hiermee wordt gedoeld op de willekeur van de bestuurlijke macht (en derhalve met name koning Willem I). Daarnaast voerde hij aan dat de Code Napoleon en alle daaruit voortvloeiende wetten, besluiten en overige verordeningen onherroepelijk waren vernietigd en dat het derhalve vreemd zou zijn om de Onteigeningswet ineens tot het staatsrecht te rekenen, temeer daar de rechtbank Amsterdam in eerste aanleg gesteld had dat de wet weliswaar afgeschaft was, maar toch voor de toepassing in concrete gevallen gebruikt mocht worden, daar het Nederlandse recht onvolledig was met betrekking tot deze kwestie.²⁶

Advocaat-generaal P.E. Piepers voert namens de staatsraad-gouverneur verweer en stelt dat Beukmans eigendomsrecht gerespecteerd wordt, maar dat ‘een eerste beginsel van staatsrecht’ uitmaakt dat onteigening plaats kan vinden. Daar de Grondwet onvolledig is, is het juist terug te grijpen naar de Franse wet. De wet behoort tot het staatsrecht en is, bij gebrek aan vervangende wetgeving, niet vervallen.²⁷

In zijn arrest van 11 september 1839 doet het Provinciaal Gerechtshof van Holland uitspraak en stelt samenvattend dat de Franse wet vanaf 1811 in Nederland gelding heeft, er sindsdien geen andere, vervangende wetten gemaakt zijn en dat de Franse wet derhalve nog gelding heeft op grond van art. 2 Additionele artikelen bij de Grondwet. Het hof rekent de wet tot het staatsrecht en daarmee wordt Beukmans beroep niet-ontvankelijk verklaard en kan de onteigeningsprocedure doorgang vinden.²⁸

Het achterliggende probleem bij de onteigeningsproblematiek

Zoals we in de vorige paragraaf gesteld hebben, maakt het Hof van Holland een einde aan de discussie en stelde dat de wet tot het staatsrecht behoorde en derhalve nog gelding had. Waar de rechtbank van Amsterdam nog stelde dat de wet weliswaar nog toepasselijk, maar wel vervallen was en de rechtbank te Utrecht zich in een eerdere zaak ook voorzichtig uitliet,²⁹ zette het Hof van Holland door.

Het ligt voor de hand dat niet iedereen hier blij mee was.³⁰ Het door het Hof van Holland gewezen arrest hield de weg tot onteigening zonder duidelijke waarborgen voor diegenen wiens gronden onteigend werden open. Daarnaast werd door dit arrest de constitutionele problematiek met betrekking tot koning Willem I als vorst en privépersoon in stand gelaten. Als hoogste bestuurder met veel invloed kon Willem I immers bepalen welke verzoeken tot onteigening werden toegewezen en welke niet, daar daarvoor een Koninklijk Besluit nodig was. Hierdoor kon belangenverstrengeling ontstaan, omdat Willem I in zijn privé-hoedanigheid veel investeerde in onder andere de aanleg van de eerste spoorlijn, waar ook bovengenoemde zaak over gaat.³¹ Om die reden had hij belang bij de doorvoering van de onteigening van Beukmans grond en wellicht is het Hof van Holland door politieke druk en de politieke wens van onteigening gezwicht. Hoe het ook zij, het arrest heeft deze praktijk of de mogelijkheid daartoe in stand gehouden.

Voornoemd probleem kaartte een zekere 'H.' in een ingezonden stuk dat op 2 september 1839 in het Weekblad van het Regt verscheen reeds aan. Hij merkt op dat een belangrijk rechtsbeginsel in het geding is, hetwelk voor alle rechtsgeleerden en bestuurders relevant is. Hij wijst vervolgens op het standpunt dat het onteigeningsrecht een zeker deel van het staatsrecht en de Grondwet uitmaakt, maar dat het dan aan de regering is om de onteigening 'naar goedvinden te doen plaatshebben'. In het verlengde daarvan is het huidige stelsel waarbij de koning

toestemming kan verlenen tot onteigening 'willekeurig, onnoodig en ongeoorloofd' en dit leidt tot belangenverstrengeling danwel de schijn daarvan en dit is onwenselijk en dient zo spoedig mogelijk verholpen te worden.³² De omschreven constitutionele belangenverstrengeling moet zodoende duidelijk tegen de achtergrond van de onteigeningsproblematiek in de eerste helft van de 19e eeuw gezien worden, al was dit geen exclusief Nederlands fenomeen.³³

Afloop zaak Beukman

Tot slot nog een enkel woord ten aanzien van de afloop van de hierboven behandelde zaak. Na afwijzing van de heer Beukman zijn eisen door zowel de rechtbank te Amsterdam als het Provinciaal Gerechtshof van Holland, ging de heer Beukman nog in cassatie tegen het gewezen arrest.³⁴ De procureur-generaal bij de Hoge Raad gaf een conclusie uit die concludeerde tot cassatie van het arrest. Dit was echter gebaseerd op procedurele gronden en niet op inhoudelijke gronden.³⁵ De Hoge Raad casseerde echter niet en daarmee bleef het voornoemde arrest in stand.³⁶

Conclusie

In de voorgaande paragrafen van deze verhandeling hebben we achtereenvolgens de opkomst van de eerste spoorwegen in Engeland en Nederland, het Nederlandse eigendomsbegrip na de Franse tijd en de

onteigeningsproblematiek in de eerste helft van de 19e eeuw bezien. Ten aanzien van laatstgenoemde onderwerp hebben we verdiepend het wettelijk kader omstreeks 1840 met betrekking tot onteigeningsrecht geschetst en het arrest van het Hof van Holland als voorbeeld behandeld om vervolgens door te dringen tot de (achterliggende) kern van het probleem.

Concluderend kunnen we het antwoord op de centrale vraag uit deze bijdrage vaststellen. De vraag luidt als volgt: welk achterliggend probleem laat de onteigeningsproblematiek zien en op welke wijze wordt dit probleem zichtbaar? We kunnen het antwoord als volgt formuleren: het achterliggende probleem is het probleem van constitutionele belangenverstrengeling en dit laat zich door een nadere analyse van de toenmalige bestuurlijke omstandigheden en verhoudingen kennen. Dit laatste concretiseert zich bij uitstek in de persoon van koning Willem I die destijds als vorst met vrijwel volledige absolute macht regeerde en besluiten op dusdanige wijze naar zijn hand kon zetten waarvan zijn private investeringsprojecten konden profiteren en daarmee, naar huidige en toenmalige maatstaven, een schijn van corruptie in het leven riep. Het behandelde arrest geeft hieraan een passende en typerende invulling en laat de mogelijkheid van voornoemde koninklijke invloed geheel open, daar het in cassatie bevestigd is. •

1. Zie voor een gedetailleerd overzicht betreffende het Congres van Wenen Th. Luykx, *Ge-schiedenis van de internationale betrekkingen sedert het Congres van Wenen*, Brussel: Elsevier 1971.

2. Denk hierbij aan de Industriële Revolutie die reeds vanaf omstreeks 1750 in Engeland zijn aanvang kende en na het begin van de 19e eeuw het Europees continent deed opschudden. In de nasleep hiervan volgde de zogenaamde chemische revolutie. Voorbeelden van (consump-tie)goederen die deze revoluties teweegbrachten zijn o.a. ingeblikt of geconserveerd voedsel (1810), dynamiet (1866) en de mitrailleur (1884). Het is daarom ook niet verwonderlijk dat het leger dergelijke ontwikkelingen warm verwelkomde.

3. G.P.J. Verbong in H.W. Lintsen e.a., *Geschiedenis van de techniek in Nederland. De wor-ding van een moderne samenleving 1800-1900. Deel V: techniek, beroep en praktijk*, Zutphen: Walburg Pers 1994, p. 14-15, 23-24 en 51-52. De auteurs laten aan de hand van allerlei (prak-tische) voorbeelden zien hoe sterk de ontwikkelingen gedurende eind 18e en begin 19e eeuw het dagelijks leven beïnvloedden en de beroepspraktijk van velen drastisch veranderde.

4. M. Broers, *Europe under Napoleon 1799-1815*, Londen: Hodder Education Publishers 1996, p. 24-30. Zie ook F. Crouzet, 'Wars, blockade, and economic change in Europe, 1792-1815', *J. Econ. Hist.* 1964, afl. 24, p. 567-588. Zie tevens R. Derine, *Grenzen van het eigen-domsrecht in de negentiende eeuw. Bijdrage tot de geschiedenis van het moderne privaatrecht*, Antwerpen: De Sikkel 1955, p. 128 en 255.

5. Hof Holland 11 september 1839, *W.* 49, p. 2-3.

6. Het was de Engelsman Richard Trevithick die in 1804 de eerste (moderne) stoomlocomotief ontwikkelde en daadwerkelijk bouwde.

Hierna volgden de ontwikkelingen elkaar in snel tempo op. Zie P. Payton, *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford: Oxford University Press 2004.

7. Deze situatie wordt in het bijzonder duidelijk door de typering die W.J.M. Westerwoudt hieraan geeft, namelijk: '(...) het eigenaardig karakter van de Engelschen staat, die, waar het betrof het tot stand brengen van werken, er sedert eeuwen de voorkeur aan had gegeven, om, steunend op de veerkracht en de ondernemingsgeest van het volk, dit over te laten aan het vrije initiatief van particulieren, die hierbij geleid werden door de zucht naar winst.' Zie W.J.M. Westerwoudt, *De Staat en de Spoorwegmaatschappijen* (diss. Amsterdam), Meuzler & Basting 1882.

8. Daarbij valt op te merken dat de aanleg en exploitatie van een spoorweg (wellicht vanzelf-sprekend) toch niet eenvoudig was: men had immers veel geld, grondstoffen, land en ver-trouwen van investeerders nodig. Hierdoor kwamen de meeste initiatieven niet van de grond. Toch slaagden velen hier alsnog in en door het ontbreken van enige vorm van coördinatie en toezicht van de overheid ontstond hierdoor een wildgroei aan spoorwegen en spoorwegmaatschappijen met alle gevolgen van dien. Zie hierbij C.J.H. Jansen, *De wetenschappelijke beoefe-ning van het burgerlijke recht in de lange 19e eeuw*, Deventer: Kluwer 2015.

9. Zie ook hierboven alinea 1 van de inleiding.

10. Zie wederom hierboven alinea 1 van de inleiding en in dat verband ook noot 4.

11. Opmerkelijk is dat de HSM de bedrijfsstructuur had van een naamloze vennootschap (NV). Deze bestonden in Nederland nauwelijks en een duidelijk wettelijk kader ontbrak ook. Deze opzichzelfstaande problematiek is interessant, maar leent zich helaas niet voor deze bij-drage. Zie bijv. F.M. Huussen-de Groot, *De 19e eeuw: Een studie van privaatrechtelijke rechtspersonen in de 19e-eeuwse wetgeving van Frankrijk, Nederland en Duitsland* (diss. Lei-den), Leiden: Universitaire Pers Leiden 1976 en J.M. de Jongh, *Tussen societas en universitas. De beursvennootschap en haar aandeelhouders in historisch perspectief* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2014 voor verdere kennisname.

12. M.J. de Bosch Kemper, *Handleiding tot de kennis van de wetenschap der samenleving en van het Nederlandsche staatsregt*, Amsterdam: Johannes Müller 1865, p. 883.

13. Van Dale, 2018. Voorts is onteigening tegenwoordig goed geregeld op grond van art. 14 lid 1 van de Grondwet en de Onteigeningswet van 1851 in aangepaste vorm. Zie Onteige-ningwet, laatst geldend van 1 september 2017, *Stb.* 2016, 290. Hierop wordt in de volgende paragraaf voortgebouwd en aandacht aan besteed.

14. W.J. Zwolve, *Hoofdstukken uit de geschiedenis van het Europese privaatrecht I: Inleiding en zakenrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2006, p. 87-93.

15. Zwolve 2006, p. 90 e.v. Zie ook pagina 122. Zie voor een geheel andere traditie die een totaal ander eigendomsbegrip hanteert p. 217-223 (Engelse common law-traditie).

16. Zie A. Müller, *Die Elemente der Staatskunst. II*, Berlin: 1809, p. 55 en 80. Zie voorts K. Renner, *Die Rechtsinstitute des Privatsrecht und ihre soziale Funktion*, 1929, p. 6.

17. J. Valkhoff, *Eeneeuwrechtsontwikkeling. Devermaatschappelijking van het Nederlandse privaatrecht sinds de codificatie (1838)*, Amsterdam: De Arbeiderspers 1949, p. 17-18. Zie ook R. Derine, *Grenzen van het eigendomsrecht in de negentiende eeuw. Bijdrage tot de geschie-denissen van het moderne privaatrecht*, Antwerpen: De Sikkel 1955, p. 4-11.

18. Zoals blijkt uit art. 625 OBW dat als volgt luidde: 'Eigendom is het regt om van eene zaak het vrij genot te hebben, en daarover op de volstrekte wijze te beschikken, mits men er geen gebruik van

make, strijdende tegen de wetten of de openbare verordeningen, daargesteld door zoodanige magt, die daartoe, volgens de Grondwet, de bevoegdheid heeft, en mits men aan de regten van anderen geen hinder toebrengt; alles behoudens de onteigening ten algemeenen nutte tegen behoorlijk schadeloosstelling, ingevolge de Grondwet.' Hieruit volgt het individu-alistische eigendomsbegrip. Het artikel biedt mogelijkheid tot beperking, maar er geldt een vermoeden van vrijheid en onbeperkteheid. Zie Valkhoff 1949, p.18.

19. Dit eigendomsrecht wordt duidelijk verwoord in het thans geldende art. 5:1 lid 1-3 jo. 5:3 BW.

20. In art. 164 van deze Grondwet uit 1815 lezen we het volgende: 'Ieder ingezetene wordt gehandhaafd bij het vreedzaam bezit en genot zijner eigendommen. Niemand kan van eenig gedeelte derzelven worden ontzet, dan ten algemeenen nutte, in de gevallen en op de wijze bij de wet te bepalen, en tegen behoorlijke schadeloosstelling.' Ten eerste wordt hierin reeds het belang van het eigendomsrecht uitgedrukt. Vervolgens wordt er wel een mogelijkheid tot beperking voorzien.

21. Het OBW zelf was overigens pas net in werking getreden, te weten op 1 oktober 1838 op grond van het KB van 10 april 1838, Stb. 1838,

12. De wet van 16 mei 1829, Stb. 1829, 37 bepaalde reeds de tekst van het OBW, maar de inwerkingtreding werd uitgesteld als gevolg van de Belgische afscheiding in 1830. Hierdoor ontstond tot 1839 een langdurige conflictsituatie aan de grens van Nederland en België.

22. Juristen die dit gedachtegoed aanhingen waren onder andere Schoonveld, Brugmans, Van Affelen, Van Oorde en Donker Curtius volgens N. Olivier, Themis 1/179. Dit stuk bevat een compleet overzicht.

23. Juristen die dit gedachtegoed aanhingen waren onder andere Faber van Riemsdijk en Van Hall volgens N. Olivier, Themis 1/179. Ook reeds aangehaalde J. Valkhoff was voorstander van dit standpunt, zo blijkt uit J. Valkhoff, Een eeuw rechtsontwikkeling. De vermaatschappelijking van het Nederlandse privaatrecht sinds de codificatie (1838), Amsterdam: NV De Arbeiderspers, 1949, p. 19.

24. Hof Holland 11 september 1839, W. 49, p. 2-3. De functie van een Staatsraad-Gouverneur is vergelijkbaar met de huidige functie van de Commissaris van de Koning en deze vertegenwoordigde de Koning op provinciaal niveau.

25. Rb. Amsterdam 4 februari 1839, W. 28, p. 1.

26. Hof Holland 27 mei 1839, W. 28, p. 1-4. In dit stuk draagt advocaat Schooneveld allerlei zaken aan waarmee hij de ongeldigheid van de Franse wet betoogt.

27. Hof Holland 24 juni 1839, W. 32, p. 2 voor het gehele betoog.

28. Zie noot 5 voor vermelding. De niet-ontvankelijkheid volgde door een geschonden proce-dureregeling.

29. Rb. Utrecht 21 t/m 24 mei 1839 (meerdere zittingsdagen), W. 26, p. 3-4 (zie met name de slotzin) en Rb. Utrecht 17 mei 1839, W. 27, p. 4. Uitvoerige behandeling of vergelijking is helaas niet mogelijk.

30. Denk hierbij primair aan de heer Beukman wiens grond nu onteigend mocht worden en daarnaast kan men denken aan de genoemden in noot 22 die zowel met praktische als principiële bezwaren kwamen.

31. R. Janssen, 'De lucratieve terugkomst van Koning Willem I', Follow the money 27 november 2013, P. Van der Steen, 'Willem I en de Algemene Rekenkamer', Historisch Nieuws-blad 2015, afl. 9 en J. Koch, Koning Willem I. 1772-1843, Amsterdam: Boom 2013.

32. Ingezonden brief van H. onder Mengelwerk in W. 43, p. 3-4.

33. Een onderscheiden, maar soortgelijk probleem speelde in Engeland ook bij de toekenning van concessies voor de aanleg van spoorwegen door het parlement en diens leden die over de toewijzing kon beslissen en tegelijkertijd ook als privépersonen hierin flink investeerden, waarmee corruptie weeldig tierde.

34. Hof Holland 11 september 1839, W. 49, p. 2. Zie ook de Utrechtsche provinciale en stads-courant: algemeen advertentieblad 8 april 1840, p.1.

35. Rotterdamsche courant 9 mei 1840, p. 2.

36. Groninger courant 24 december 1841, p. 2. Zie ook Algemeen Handelsblad 22 december 1841, p. 4.

Questionnaire met prof. mr. Geerten Boogaard

Dirk Hol Fotografie

Prof. mr. Geerten Boogaard

is Hoogleraar decentrale overheden en bekleedt in die hoedanigheid de Thorbeckeleerstoel. Deze leerstoel wordt gefinancierd door de Stichting Professor Mr. J.R. Thorbecke Leerstoel en heeft als leeropdracht de decentrale overheden als bestuurlijk, politiek en juridisch systeem. Daarnaast is hij als docent staats- en bestuursrecht verbonden aan de afdeling staats- en bestuursrecht.

Wat is uw belangrijkste karaktertrek?

Mijn hoofd is een associatieve flipperkast waar voortdurend een balletje heen en weer schiet. Meestal gaat dat nergens over. Maar soms leidt dat tot creativiteit. En in mijn baan vind ik dat wel belangrijk.

Wat is uw favoriete eigenschap in anderen?

Vrolijke zelfspot. Ik wantrouw iedereen die niet écht om zichzelf kan lachen. En dat komt nog best vaak voor in de wetenschap, zeker vanaf een zekere leeftijd. Dan begint de ernst van iemands boodschap op het humeur te drukken of is de verontwaardiging zo groot geworden dat die achter de ogen zakt. Dan haak ik af. Voor mij is echte wetenschap vrolijke wetenschap.

Wat is de belangrijkste eigenschap van een jurist?

Nauwkeurigheid. Alles in ons vak staat of valt met precies redeneren. Je zou toch raar staan te kijken als een notaris de hypotheekakte 'even in zijn eigen woorden' heeft opgesteld. Maar hetzelfde geldt voor rechtsfilosofie.

Wat is de grootste valkuil voor een jurist?

Vergeten dat het recht geen doel op zich is, maar een middel tot iets groters.

Wat doet u (tegenwoordig) het liefst in uw vrije tijd?

In mijn vrije tijd kijk ik het liefste hele dagen naar wielrennen. Dat is een soort vissen voor mensen die zelfs nog te lui zijn om een hengeltje uit te gooien.

Voor welk levend persoon heeft u groot respect?

Voor Carola. Dat is de kapper van het Kniplokaal op het Kort Rapenburg waar ik al een eeuwigheid kom. Zij heeft zich zo vaak vrolijk teruggeknipt uit zoveel tegenslagen - voor die veerkracht heb ik oprechte bewondering. Hopelijk overleeft ze ook nu weer.

Wie uit de geschiedenis zou u wel (even) willen ontmoeten?

Lastig. Ik zou wel overal bij hebben willen zijn. Een preek van Augustinus beluisteren, horen hoe Beethoven zelf de zevende dirigeerde, een tafelgesprek van Kierkegaard beluisteren of

college lopen bij Thorbecke in zijn thuishuisje. Dingen waarvan ik aanstekelijke verhalen heb gelezen. Die maken mij nieuwsgierig. Maar ik zou niet goed weten wat ik zou moeten zeggen als ik opeens Thorbecke zou ontmoeten ofzo.

Wat is de grootste last die u zelf heeft ondervonden door het virus en hoe bent u hiermee omgegaan?

Ik heb kleine kinderen en woon in een mooi huis met een tuin in een rustig dorp. Het grootste deel van mijn dagelijkse leven is dus gewoon doorgaan. Maar mijn werk staat compleet droog. De academie is een gemeenschap van levende mensen. Dat gehannes voor een schermpje blijft enorm behelpen.

Is er een persoon of gebeurtenis inspirerend geweest voor u tijdens deze crisis?

Ik heb toch wel bewondering voor de burgemeester des vaderlands: Hubert Bruls uit Nijmegen. Heeft ooit zijn vinger opgestoken om als voorzitter van het Veiligheidsberaad mee te denken over de vrijwillige brandweer ofzo, maar kwam namens zijn gezelschap in het oog van de coronastorm te staan. De geschiedenis moet het nog uitwijzen, maar het zou mij niet verbazen als het Veiligheidsberaad een belangrijke integrerende en matigende factor is geweest in de crisisbestrijding en Hubert Brus daarbinnen de grote kracht.

Hoe beoordeelt u het optreden van het (demissionair) kabinet inzake de aanpak van het virus?

Volgens mij is de virusbestrijding per saldo in alle landen van West-Europa ongeveer even (in)effectief, volgens mij. Dus dat stemt bescheiden en stelt weer gerust. Wat ik wel echt gemist heb is een zichtbaar

herstelplan dat gelijk opliep met de maatregelen. Zo van: de basisscholen gaan dicht, maar we verdubbelen de capaciteit bij Jeugdzorg om ellende thuis op te vangen. Of: we gooien de universiteiten weer dicht, maar het heeft nu zo lang geduurd dat iedereen er een studiejaar bijkrijgt. Zoiets geeft dan toch weer een beetje perspectief.

In hoeverre lijdt de democratie onder het virus?

Zwaar. En op talloze manieren. Gemeenteraden die niet meer in hun zalen vergaderen maar ergens in de deep state van Microsoft Teams. Gemankeerde verkiezingscampagnes zonder persoonlijk contact. Het ondersneeuwen van alle andere thema's dan corona. René ten Bos omschreef de huidige omstandigheden heel raak als 'fascisme zonder fascist'. Dat klopt. We nemen maatregelen die typisch zijn voor een fascistisch regime. Maar we doen het om een virus te bestrijden – het zijn geen fascist die dit willen. Toch zit er een grens aan. Filosoferen over het uitstel van de verkiezingen, vind ik echt verkeerd. Zelfs het OMT moet zijn grenzen kennen. De essentie van verkiezingen, is dat zij altijd doorgaan.

Ziet staatsrechtelijk Nederland er anders uit na deze crisis?

Ja, ik ben er vast van overtuigd dat ook dit zijn sporen zal nalaten in de instituties. De structuren die de crisis hebben bestreden, komen er sterker uit. Minister-president, veiligheidsberaad, burgemeesters... Die zullen zich weer in normale verhoudingen moeten gaan schikken. En op sommige punten is de interpretatie van de Grondwet voor de gelegenheid enorm opgerekt. Daar gaan we ook nog last van krijgen, denk ik.

Welke persoon of partij is staatsrechtelijk gezien het meest integer?

Geen. Het aardige van het staatsrecht is het niet rekt op iemands integriteit of goede bedoelingen. Het gaat er vanuit dat we allemaal mensen zijn en dat we dus elkaar een beetje bij de les moeten houden.

Welke lessen kunnen we trekken uit het afgelopen jaar?

Ik denk dat we geleerd hebben dat democratie en dus ook het staatsrecht deels een liturgische functie hebben. Ik had dat al wel in boeken gelezen, maar corona was het absurde experiment waarin we hebben kunnen zien dat democratische rituelen zichtbaar en fysiek moeten zijn om hun legitimerende functie te vervullen. Dat is een les om niet te vergeten.

Moeten we ergens waakzaam of waakzamer voor zijn?

We hebben nog geen idee hoe groot de schade in het maatschappelijke middenveld eigenlijk is. Vooral de stille reserves. De doenerige vaak vrij digibete vrijwilligers die zoveel werk verzetten. Deze vrijwilligers hingen voor de crisis al niet aan het infuus, dus die zijn nu grotendeels buiten beeld. Maar als al die mensen straks niet meer op hun posten terugkeren, dan hebben we wel een probleem.

Wat gaat u als eerste doen, wanneer alles weer mogelijk is?

Aan het bier met een stel vrienden.

Wat is uw motto?

Schoonheid is een kenmerk van het ware.

Door Karel Wijdeveld.

Ben jij onze nieuwe redacteur?

NOVUM magazine heeft weer plek voor studenten om onze redactie te komen versterken. Schrijf jij graag en vlot, ben je initiatiefrijk, en heb jij oog voor detail? Dan zijn wij op zoek naar jou!

Als redacteur heb je de vrijheid om je eigen onderwerpen te bepalen en kan je steeds een andere rubriek verzorgen. Zo schrijf je de ene maand een annotatie, interview je de volgende keer een professor of advocaat, en lever je daarna een opinie over een juridische actualiteit. Heb je zelf een idee voor een nieuwe rubriek? Dan gaan we daar graag met jou mee aan de slag!

Zou je graag eenmalig een artikel willen laten publiceren, of wil je reageren op een van de stukken? Ook wanneer je geen vast redactielid bent kan je een artikel inzenden.

Geïnteresseerd of verdere vragen omtrent het redacteurschap?
Neem dan contact met ons op via
novum@law.leidenuniv.nl

Voor sollicitaties voor de redactie ontvangen wij graag je CV en een korte motivatie, waarin je aangeeft wat voor stukken je graag zou willen schrijven (max. 1 A4).

NOVUMmagazine

NOVUMmagazine

NOVUM magazine is het juridisch faculteitsblad van de Universiteit Leiden, ontstaan uit de fusie tussen het faculteitsblad **Trias** (1968) en het blad **Request** (1999) dat werd uitgegeven door het rechtenmentoraat Appèl, tegenwoordig **Juridische Faculteitsvereniging Grotius**.

Ons doel is een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van (toekomstig) juridische professionals.

Hoofdredacteur

Joris van de Riet

Eindredacteur

Mahatma M. Martinus

Redacteuren

Jurian Bos
Bouchra Boulouize
Sebastian Cornielje
Rudolf Willem van Dam
Hadassah Drukarch
Francine Fetter
Anne Sophie Pijnacker
Lars Volborth
Karel Wijdeveld
Femke de Wijs

Raad van advies

Prof. mr. dr. A.G. Castermans
Prof. mr. dr. P.M. Schuyt
Mw. drs. A.F.M. van der Helm
Dion Latten, assessor FdR
Roos van der Plas, praeses JFV Grotius
Oplage: 750 exemplaren
Drukker: BladNL
ISSN: 1567-7931

© Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de redactie openbaar worden gemaakt of verveelvuldigd.

Adverteren, solliciteren of reageren: novum@law.leidenuniv.nl

WAAR BEGINT JOUW TOEKOMST?

Zet je eerste stap op het gebied van arbeidsmarktoriëntatie!
Schrijf je nu gratis en geheel vrijblijvend in
via www.youngtalentgroup.nl én blijf op de hoogte van:

- Stages en vacatures
- Masterclasses
- Business courses
- Kantoorprofielen
- Studiebeurzen
- Summer courses

youngtalentgroup.nl

